

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Баранова С. В.

**Практикум із порівняльної граматики
англійської та української мов**

Навчальний посібник

Друге видання, перероблене та доповнене

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2022

УДК [811.111+811.161.2] '362(076)

Б 24

Рецензенти:

А. М. Коваленко – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка;

А. А. Семенюк – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

*Рекомендовано до видання
вченою радою Сумського державного університету
як навчальний посібник
(протокол № 13 від 23 червня 2022 року)*

Баранова С. В.

Б 24 Практикум із порівняльної граматики англійської та української мов : навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 125 с.
ISBN 978-966-657-903-7

У навчальному посібнику розглядаються питання морфології та синтаксису сучасних англійської та української мов: граматичні категорії самостійних частин мови, роль службових слів, типи синтаксичних одиниць та їх функції, синтаксичні зв'язки й семантико-синтаксичні відношення. Аналізуються питання порівняльної граматики з огляду на здобутки вітчизняного й зарубіжного мовознавства та сучасні філологічні ідеї. Мета навчального посібника – контрольнотренувальні вправи на типологічне зіставлення одиниць граматичного рівня, що спонукають здобувачів вищої освіти до активного мислення, приводять до виважених висновків щодо ізоморфізмів та аломорфізмів у граматичній будові порівнюваних мов і вчать долати міжмовну інтерференцію в процесі перекладу.

Для викладачів, аспірантів, студентів філологічних факультетів та перекладацьких відділень закладів вищої освіти.

УДК [811.111:811.161.2]'362(076)

© Сумський державний університет, 2022

ISBN 978-966-657-903-7

© Баранова С. В., 2022

ЗМІСТ

	С.
Передмова	5
Частина I. Типологічні риси морфологічних систем англійської та української мов	8
Аломорфізм та ізоморфізм у морфемній структурі англійських та українських слів	8
Розділ 1. Типологія іменника в англійській та українській мовах	11
Питання для самоперевірки.....	23
Розділ 2. Прикметник, займенник, числівник та прислівник в англійській та українській мовах	25
Прикметник.....	25
Займенник.....	34
Числівник.....	36
Прислівник	39
Питання для самоперевірки.....	42
Розділ 3. Порівняльний аналіз граматичних категорій дієслова	43
Питання для самоперевірки.....	57
Розділ 4. Типологія службових частин мови	59
Питання для самоперевірки.....	66
Частина II. Порівняльний аналіз синтаксичних одиниць англійської та української мов	67
Розділ 5. Ізоморфні та аломорфні риси словосполучень	67
Питання для самоперевірки.....	83
Розділ 6. Контрастивний аналіз головних та другорядних членів речення	84
Питання для самоперевірки	90
Розділ 7. Речення в англійській та українській мовах	91
Типологічна характеристика простого речення	91
Складні речення в порівнюваних мовах	103

Питання для самоперевірки	105
Завдання для повторення та контролю.....	106
Питання до заліку з порівняльної граматики англійської та української мов.....	113
Тематика курсових робіт.....	115
Список використаної літератури.....	116
Список рекомендованої літератури.....	117
Предметний покажчик.....	123

ПЕРЕДМОВА

Переклад – засіб міжмовної та міжкультурної комунікації. Перекладач повинен не лише володіти вихідною та цільовою мовами, а й досконало розуміти їхні системи. Граматика – один із основних компонентів володіння мовою. Зіставне вивчення рідної та іноземної мов на синхронному рівні має велике значення для перекладу. Порівняльний метод передбачає встановлення функціональних та семантичних еквівалентів через з'ясування спільних та відмінних граматичних категорій у двох мовах.

Усі слова в тексті вжиті в певних граматичних формах та розташовані в реченнях у певному синтаксичному порядку. Хоча переважна частина інформації, що міститься у вихідному тексті, передається лексичними елементами, перекладачеві не слід нехтувати семантичною роллю граматичних структур. Важливість граматичних аспектів тексту оригіналу часто виявляється у виборі паралельних форм і структур у мові перекладу. Проте у більшості випадків еквівалентності в перекладі можна досягти за умови неповторення (невіддзеркалення) граматичних форм вихідної мови.

Сталих граматичних відповідників не існує, тому перекладач робить вибір між паралельними формами та різними граматичними трансформаціями. Останнім він віддає перевагу, оскільки немає абсолютної тотожності значення і паралельної граматичної форми у вихідній та цільовій мовах. Наприклад, ідея попередності дії, закладена в граматичне значення англійського перфектного інфінітива, відсутня у значенні українського інфінітива і передається в перекладі іншими засобами. Приклад розбіжності між паралельними синтаксичними засобами – це роль порядку слів у англійській та

українській мовах. Англійськими граматичними формами, що не мають прямих відповідників в українській, можуть бути частини мови, граматичні категорії або синтаксичні конструкції.

Метою викладання дисципліни або змістового модуля «Порівняльна граматики англійської та української мов» є надання студентам можливості порівняти граматичний склад рідної та іноземної мов із визначенням їх ізоморфних та аломорфних рис. Структурно та функціонально ізоморфні риси зазвичай не викликають помилок у вивченні іноземної мови та у перекладі. Труднощі спричинені аломорфізмами, інтерференцією з рідною мовою. Тому основні завдання вивчення дисципліни – встановити типологічні особливості іноземної мови стосовно рідної, виявити методи та способи порівняння структур двох мов, розглянути граматичні одиниці іноземної мови, відсутні в рідній, і засоби їх вираження в ній.

Серед дисциплін навчального плану філолога за спеціалізацією «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська» дисципліна або змістовий модуль «Порівняльна граматики англійської та української мов» має узагальнюючий характер і базується на знаннях студентів з теоретичної граматики англійської мови, сучасної української мови, практичного курсу англійської мови, вступу до мовознавства та перекладознавства.

Посібник призначений для викладачів англійської мови та перекладу, студентів філологічних факультетів і перекладацьких відділень закладів вищої освіти, аспірантів. Його матеріал може бути використаний на практичних заняттях, для самостійної роботи, для завдань поточного та підсумкового контролю з дисципліни або змістового модуля «Порівняльна граматики англійської та української мов». У кінці книги розміщено список

рекомендованої літератури, необхідної для поглибленого вивчення курсу.

ЧАСТИНА I

ТИПОЛОГІЧНІ РИСИ МОРФОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Морфологія як частина граматики розглядає морфемну структуру слів та їх класи, форми словозміни та способи вираження граматичних значень. Одиницями типологічного зіставлення на морфологічному рівні мови є:

- 1) словозмінні морфеми;
- 2) частини мови;
- 3) граматичні категорії.

Словозмінні морфеми виражають граматичні відношення між словами у словосполученні й реченні. Вони завжди вживаються з кореневою морфемою, утворюючи словоформу. Граматична категорія – це опозиція між двома граматичними формами, що взаємовиключають одна одну та виражають загальне граматичне значення. Граматична категорія притаманна окремому класу слів і відображає найхарактерніші ознаки та риси даної мови як системи. Клас слів з подібними семантичними, морфологічними та функціональними властивостями відносять до певної частини мови.

Аломорфізм та ізоморфізм у морфемній структурі англійських та українських слів

Вправа 1. До якого розряду належать:

- а) морфеми, що зустрічаються в словах різних частин мови, типу «*quick*» у ланцюгу: *quick, to quicken, quickly, quickness* або «*син*» у словах: *синій, синява, синіти*;
- б) морфеми, що зустрічаються у словах однієї частини мови, типу *-er, -ship, -ence* в іменниках (*reader,*

friendship, independence), *-s, -ed* у дієсловах англійської мови (*remembers, remembered*)?

Вправа 2. Розкрийте поняття багатозначності морфеми. У мовах якого типу словозмінна морфема здатна містити в собі одночасно декілька категоріальних значень, властивих даній частині мови?

а) З'ясуйте семний склад словозмінних морфем у даних українських та англійських словах: *книгою, цікавий, малює, прочитав, напишу; books, paints, Jane's, wanted*.

б) Проаналізуйте змістову структуру англійських кореневих морфем: *teeth, sang, wrote*.

Вправа 3. Охарактеризуйте функціональну тотожність англійських та українських морфем:

а) укр. - **и, -і (-ї), -а (-я)** та англ. **-(e)s** ([s], [z], [ɪz]), **-(e)n** – в іменниках;

б) укр. **-л (-ла, -ло, -ли)** та англ. **-ed** ([d], [t], [ɪd]) – у дієсловах.

Яка з моделей, що виражає множину іменників у англійській мові, відрізняється максимальною продуктивністю; які граматичні типи розміщені на периферії граматичної системи через свою нечисленність? Чому вираження множини іменників за допомогою чергування корневих голосних не можна вважати типологічними у системі сучасної англійської мови?

Вправа 4. Морфологічні системи англійської та української мов відрізняються глибокими типологічними розбіжностями, які зумовлюють різницю будови обох мов.

Як, відповідно, характеризують будову англійської та української мов такі форми?

a letter <i>to a sister</i>	лист <i>сестрі</i>
the roof <i>of the house</i>	дах <i>будинку</i>
I <i>shall go to</i> the museum.	Я <i>піду</i> до музею.
She <i>has cooked</i> dinner.	Вона <i>зварила</i> обід.
The students <i>are preparing</i> for the seminar.	Студенти <i>готуються</i> до семінару.

Вправа 5. Порівняйте морфологічну структуру слів у порівнюваних мовах. Доведіть зв'язок типу мови та морфемної структури слова:

Англ.: beautiful, peace, thing, object, day, darling, importance, window, book, go, play, see.

Укр.: подорожній, принесений, водичка, садити, борщ, сіль, трава, степовий, похід, дуб, крижаний, день.

Вправа 6. Проаналізуйте морфемний склад самостійних та службових слів. Опишіть значення словозмінних та слотовірних морфем:

Англ.: These October days were the best of the year. The trees had turned fully and there was an edge of winter in the air. Halfway to town a maple stood; each morning he had watched its leaves die toward scarlet until today the tree flamed with a fall fire. The hills beyond town, nearly high enough to be called true mountains, had come into a variegated beauty, clusters of oaks shading into a scope of richer sweetgum, interspersed by the evergreen denial of pine and cedar, so that John walked with his eyes lifted up to them.

B. Deal

Укр.: Вітру майже не було, але той легіт, що ледве ворухив листя, ніс у собі перше відчуття осені та холодів. Можливо, від того у травах аж розривалися цвіркуни, не припиняючи своєї роботи, як жінці, цілу добу. Далекі, лисі, недавно золоті горби потемніли — хліб із них уже звезли, і стерні надали їм землисто-жовтого кольору. На оброслих полином кручах снували туди-сюди, спускались і піднімалися, крутилися й танцювали метелики, — горби від того мерхтіли й начебто були вкриті танцюристими квітами. Річка вмерла в своєму ложі, вилискувала холоднуvато і відчужіло: купальників уже не притягала її принадна вільга. Де-не-де тільки виднілися юрливі постаті, що блукали по воді з саками, береги відтак безлюдно світили, а на кущах з того боку річки було вже запалено по кілька ясно-жовтих, фосфоричних під цим сонцем листків.

(В. Шевчук)

РОЗДІЛ 1. ТИПОЛОГІЯ ІМЕННИКА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Іменник — самостійна частина мови з категоріальним значенням предметності, що містить номінації предметів, істот, абстрактних понять. Він має розвинені словотвірну та словозмінну парадигми, може поєднуватися з різними частинами мови та виконувати функції усіх членів речення. Іменник — провідний лексико-граматичний розряд слів з номінативною функцією. Йому притаманна унікальна властивість створювати навколо себе "субстантивну сферу" або, іншими словами, групу іменника різної складності побудови. Іменник виступає найпродуктивнішою частиномовною опорною одиницею підрядних словосполучень, які називаються іменниковими

(субстантивними). Завдяки іменнику малий синтаксис виконує комунікації роль не стільки наповнення якоїсь моделі висловлення, скільки організації, а також здійснення самого процесу спілкування.

Вправа 7. Які семантичні ознаки характеризують іменник як частину мови? Розподіліть подані нижче англійські та українські іменники за групами залежно від їх здатності бути назвами: а) речей, предметів; б) осіб; в) живих істот та організмів; г) речовин; ґ) фактів, подій, явищ; д) процесуальних і непроцесуальних ознак: якостей, властивостей, дій.

Англійська мова	Українська мова
Table, help, tree, travel, sugar, duty, fellow, kindness, fox, caution, bank, safety, year, report, chair, question, policy, trip	Блакить, вершки, сани, бесіда, людина, настрій, вітер, калина, радість, біг, окунь, мир, глибина, крупи, мова, аналіз

Визначте когнітивні складники поняття предметності.

Вправа 8. Проаналізуйте речення *Legome is used in such cases* з невідомим словом *Legome*. На основі чого це слово визначають як іменник?

Які формальні ознаки дають можливість ідентифікувати слово як іменник у сучасній українській мові? Чому в англійській мові морфологічний критерій у таких випадках часто не допомагає?

Вправа 9. а) Визначте основні синтаксичні функції іменників у поданих нижче реченнях:

1. We walked a mile.

2. My friend kept me company.
3. The corner of the room was dimly lit by the candle light.
4. The cat climbed to the top of the tree.
5. The sea was rough.
6. She became an interpreter.

б) Перекладіть речення на українську мову.

в) Чи збігаються синтаксичні функції іменника у двох мовах? Яка синтаксична функція є специфічною для іменників англійської мови? З якими особливостями морфологічного оформлення англійських іменників ця функція пов'язана?

Вправа 10. Знайдіть слова, що допомагають ідентифікувати іменник у таких парах речень:

1. One can hardly fail to recognize his works. – He works miracles.
2. It deals with the sweet and the bitter of life. – The pie tastes sweet.
3. They married for love. – The child came to love his nurse.
4. She cast a quick glance at him. – I saw him glance over his shoulder.

Вправа 11. Розгляньте реалізацію граматичної категорії числа в іменників у порівнюваних мовах. Опишіть ізоморфні та аломорфні випадки.

Англ.: pupils, dogs, waters, trousers, outskirts, scissors, money, mathematics, politics, wine, beauty, cattle, party, family, people, glass, wheat, spectacles.

Укр.: учні, собаки, води, штани, передмістя, ножиці, гроші, математика, політика, вино, краса, худоба, партія, сім'я, люди, скло, пшениця, окуляри.

Вправа 12. Знайдіть серед іменників *Singularia Tantum* і *Pluralia Tantum*. Поясніть вживання форм числа іменників, що розглядаються як *Singularia Tantum*. З'ясуйте, коли форми числа не виконують функції квантитативної актуалізації.

Англ.: 1. A perfect day. And an hour or so later, the heavens opened. 2. With Jenny he could imagine happiness that was credible, realistic. 3. Gareth's troubles were sufficient. 4. At that moment the waiter arrived back with the two double whiskies. 5. His government have sent him. 6. Would Gareth take it amiss if he were to come with his arms barely meeting round a great bundle of luxuries? 7. There was silence. 8. Where are your pajamas? 9. Some foods ran out almost at once. 10. The clothes I've got with me just aren't made for deep snow. 11. There was no room for two people to stand. 12. He felt fierce excitement rising in him. 13. "Enough evidence is enough", said a sergeant. 14. There was no longer any need for his energies to be concentrated on the long, cold, vigil against Dic Sharp. 15. They put down their empty glasses and looked at each other. 16. You adopted patronising airs towards him, didn't you? 17. Rhiannon's information never lied. 18. "A wine for the celebration", he said (J. Wain).

Укр.: 1. Біля брами сухо стрельнула дерев'яна засувка, розчинились дверцята (М. Стельмах). 2. Цей регіт обуренням одзивається в грудях сотника (М. Стельмах). 3. Підполковник ... на штанях, як діти, поїхав слизьким сіном прямо на тік (М. Стельмах). 4. На ставку з хлопотом скидається риба (М. Стельмах). 5. Мовчки випили,

потягнулися масними руками до сала (М. Стельмах). 6. Діло навіть не у грошах (М. Стельмах). 7. Вечір лле у їхню кімнату потоки несказанної сині (М. Стельмах). 8. Він у розпачі повісив у клуні віжки і поліз у петлю (М. Стельмах). 9. Свирид Якович з сіней почув, як його син-соловейко співав (М. Стельмах). 10. Холодна вода кропом ошпарила Тимофія (М. Стельмах). 11. Справді, для нього ці збори були незвичайні. 12. З-під шерстяної шапочки вибилось волосся (О. Донченко). 13. Озон. Вода. Сонце. ... Благодать. 14. На сходах вони дали дорогу флагманському терапевтові (В. Логвиненко).

Вправа 13. Перекладіть українські іменники на англійську мову та з'ясуйте ізоморфні й аломорфні риси у передачі ними категорії числа:

Щастя, радість, молоко, книга, нога, кеглі, ножиці, жнива, косовиця, чари, їжа, дрімота, заєць, колосся, шкарпетки, збори, молодь, сором'язливість, доба, крам, чорнобривці, огірок, теревені, літо, іменини, хитрощі, п'яльці, сум, канікули, межа, двері.

Вправа 14. Які із значень (об'єктне – прямого об'єкта та адресата дії, суб'єктне, означальне, означально-обставинне) реалізують наведені нижче українські відмінкові форми?

Зацвіли медовим **цвітом**; Земля обертається навколо сонця; любимо **весну**; місто Київ – **герой**; здіймало **хвилі**; людина **слова**; шкода **здоров'ю**; працюю **лікарем**; володію **мовами**; платити **золотом**; пиляємо **дрова**; спуск **терасами**; співати **басом**; їхати **полем**; **Галині** холодно; з'явилися на небі; вручили кращому **читачеві**.

Перекладіть подані словосполучення на англійську мову та прокоментуйте вживання й значення англійських відмінків.

Вправа 15. З'ясуйте значення відмінкових форм та особливості їх перекладу на українську (англійську) мову.

Англ.: my father's room, George's sister, the dog's head, a week's absence, this year's elections, yesterday's news, at his finger's ends, at the water's edge, Oxford professor of poetry's lecture, the Duke of Edinburgh's speech.

Укр.: зразки вишивки, проміння сонця, побачив брата, випити чаю, бажати здоров'я, табун коней, вагон вугілля, правила гри, п'ять днів, гроші сестри, час дозвілля.

Вправа 16. Порівняйте українські субстантивні словосполучення з іменниками у родовому відмінку та еквівалентні їм англійські фрази, визначте риси функціональної подібності та розбіжності у використанні українського та англійського генітива:

а) родовий суб'єкта (діючої особи):

смій дитини – the child's laughter,

порада адвоката – the lawyer's advice;

б) родовий об'єкта (особи, що підлягає впливу

дії):

виключення учня – the pupil's expulsion,

лікування хворого – the patient's treatment;

в) родовий речової належності (особи, якій

належить предмет):

книга сестри – a (the) sister's book,

квартира Петрових – the Petrovs' flat;

г) родовий невідчуженої належності (genitivus integri):

- особи щодо частин її тіла:
рука матері – a (the) mother's hand;
- особи щодо її фізичних або духовних здібностей:

голос лектора – a (the) lecturer's voice,
смівливість солдата – the soldier's courage;

г) родовий міжособистісних стосунків:
друг перекладача – an (the) interpreter's friend,
дочка вчительки – a (the) teacher's daughter;

д) родовий службового (навчального і т.п.) стану означуваної особи:

студенти університету – students of the university,
робітники заводу – workers of a plant;

е) родовий предмета-носія ознаки, позначеної означуванним іменником:

глибина річки – the depth of a river,
запах тютюну – the scent of tobacco;

є) родовий якісної характеристики означуваного іменника:

жінка середнього зросту – a woman of medium height,
людина великого серця – a man of a heart of gold;

ж) родовий предмета, міра якого виражена означуванним іменником:

шматок хліба – a piece of bread,
чашка чаю – a cup of tea.

Вправа 17. Визначте значення форм родового відмінка.

Англ.: 1. Nevertheless, I got through my **day's** quota of reading (Ch. P. Snow). 2. My **pupil's** year was a harassing one.

I was restless (Ch. P. Snow). 3. The scandals came out, and **George's** cross-examination was a bitter hour (Ch. P. Snow). 4. There were some disquieting rumours about **George's** indiscretion in the town, the news of the birth of **Marion's** child (Ch. P. Snow). 5. He had left his mackintosh on a peg outside the **men's** cloakroom. 6. He had brought a few **traveller's** cheques with him. 7. **Ivo's** and **Gito's** lorry was Canadian Dodge. 8. **Gito's** set face. The **lorry's** steep, battered sides. 9. **Roger's** attack of nerves wore off (J. Wain).

Укр.: 1) хитрість **Марчука**; 2) іменем **закону**; 3) каламуть **сварки**; 4) на самому краю **джерела**; 5) під склепінням **черемхи** й дикої **яблуні**; 6) хвилинка **очікування**; 7) листок цупкого **паперу**; 8) дорога **життя**; 9) кохання його **дівчини**; 10) обличчя **діда**; 11) на край **села**; 12) шелестом опалого **листя** (М. Стельмах).

Вправа 18. З'ясуйте значення форм родового, давального та орудного відмінків у таких словосполученнях. Перекладіть словосполучення на англійську мову та спрогнозуйте можливі помилки у перекладі українських відмінків.

Р.в.: досить **турбот**; виступ **музиканта**; зичу **щастя**; країна **гір**; прогноз **погоди**; листя **лип**.

Д.в.: купила **донечці**; слава **переможцям**; допоміг **дідусеві**; гімн **Сонцю**; дітям **весело**.

О.в.: з **радістю** вибігли; славиться **рослинністю**; працює **сторожем**; не бачимося **роками**; пригостили **грушею**; заріс **очеретом**; довести **прикладами**; читання роману **автором**; відімкнути **ключем**.

Які особливості функціонування відмінкових форм заважають чіткій диференціації непрямих відмінків та визначенню для кожного з них інваріантного значення?

Вправа 19. Наведіть найстійкіші й найхарактерніші для сучасної англійської та української мов прийменниково-відмінкові відповідники, орієнтуючись на основні значення українських відмінків:

Р. в. – значення належності (у широкому розумінні слова);

Д. в. – значення об'єкта, що підлягає непрямому впливу;

О. в. – значення інструмента або способу, завдяки яким відбувається дія.

Вправа 20. Граматизовані прийменники сучасної англійської мови розглядають як еквівалентні відмінкові форми, але далеко не в усіх випадках їх вживання. Розгляньте приклади граматичного вживання таких прийменників поряд з їх функціонуванням у лексичних обставинних значеннях:

He went **to the station**.

She is not at home **to anyone**.

He fought **with his rival**.

The dress was trimmed **with lace**.

He went to the exhibition **with his friend**.

He drove in the nail **with a hammer**.

Alarm is compounded **of "all" and "arm"**.

The tails **of his coat** were soaked wet.

The village was to the north of **the river**.

He felt fits **of giddiness**.

Які з наведених нижче визначень стосуються лексичного значення прийменника (і якого саме з обговорюваних), а які – його граматичного значення:

сумісність, інструментальність, спосіб дії, контрагентивність, значення адресата дії, відокремлення, відхід, походження, належність?

Вправа 21. Зазначте можливі помилки у вживанні та перекладі англійських відмінкових форм і поясніть їх типологічні причини.

I meet my friend Lena.

I have a pencil.

I was a student. I am a student of Sumy State University.

She came from Kyiv.

Вправа 22. Наведені нижче українські речення мають іменникові групи в орудному відмінку. Дайте англійські еквіваленти цим реченням із використанням прийменникових конструкцій, де можливо.

1. Виставку організовано вчителем.
2. Уляна накрилася від дощу плащем.
3. Будинок спалило блискавкою.
4. Від Ялти ми плвли катером.
5. Сашко цокотів зубами від холоду.
6. Він працював слюсарем.
7. Я малюю фарбами.
8. Матуся годувала немовля кашею.
9. Пахне хліб любов'ю трударів.
10. Ми задоволені подорожжю.

Порівняйте функціональні можливості української відмінкової форми (орудного відмінка) і відповідних їй в англійській мові граматизованих прийменників *with* та *by*. В якому із цих двох випадків (відмінкова форма –

прийменникові відношення) багатозначність вища, а відповідно, ширше коло денотативних відношень, що передаються?

Вправа 23. а) Утворіть від поданих слів іменники жіночого роду та перекладіть пари на англійську мову:

олень, лось, ведмідь, заєць, цап, голуб, півень, гусак, качур, слон, король, імператор.

б) Порівняйте відповідники утвореним парам слів у німецькій (іншій іноземній) мові.

в) Перекладіть речення на англійську мову, зверніть увагу на виділені слова. Порівняйте мовні засоби на позначення об'єктивної статі в англійських та українських іменників.

1. Наша Оля – **трудівниця**. У мого тата золоті руки, він такий **трудівник**. 2. Восени я приніс **зайчєня** у школу. 3. Чому, падаючи з висоти, **кішка** завжди приземляється на лапи? **Кіт** Пухнастик часто ловив **мишенят** собі на вечерю. 4. **Кошеня** жалібно нявкало. 5. На подвір'ї гуляла **курка** з **курчатами**. Раптом налетів яструб і схопив **курча**. 6. Взимку **їжак** спав у лісі під хмизом. На стежці Михась побачив **їжачиху**. 7. Спочатку **лелека** сиділа у гнізді – насиджувала яйця. **Лелека** зустрічає сонце вранці, а ввечері птах проводить його на спочинок. 8. **Дуб** – найміцніше дерево наших лісів. 9. Навесні **береза** одягає ніжно-зелене вбрання, прикрашається сережками. 10. Молодого **співака** зацікавило складання музики. **Співачка** майже ніколи не повторює репертуар. 11. На жаль, він був **недотепою**. 12. **Суддя** Макаренко виступив з промовою. **Суддя** Орленко працювала вже три роки.

Вправа 24. Зіставте засоби вираження категорії означеності / неозначеності в англійській та українській мовах:

1. She stood back to let them squeeze past her into **the row**. – Вона відступила, дозволяючи їм протиснутися повз неї у **свій ряд**.

2. Laughter is not at all a bad beginning for **a friendship** and it is far the best ending for one. – Непогано, якщо **дружба** починається сміхом, а краще за все, коли вона ним і закінчується.

3. How do you find **the news**? – Як тобі **ці новини**?

4. After **a pause** Lord Henry pulled out his watch. – **Якусь мить** обоє сиділи мовчки. Тоді Лорд Генрі витягнув годинника.

5. There is something fatal about **a portrait**. – **Кожен портрет** містить у собі щось фатальне.

6. It was **the little lady** from whom he had fled. – Це була **та сама жіночка**, від якої він утік.

Вправа 25. Охарактеризуйте засоби вираження значень категорії означеності / неозначеності та їх місце в системі англійської та української мов.

Англійська мова

Українська мова

1. I thought I had shut **the door** but it is still open.

1. Я думав, що зачинив **двері**, а вони все ще відчинені.

2. **The Earth** rotates round its axis.

2. **Земля** обертається навколо своєї осі.

3. **A man** wants to see you. **The man** has called twice.

3. **Якась людина** хоче Вас бачити. **Ця людина** вже заходила двічі.

4. **The telescope** is an optical instrument.

4. **Телескоп** – оптичний інструмент.

5. He is a Russian .	5. Він росіянин .
6. She is a teacher .	6. Вона вчителька .
7. I had an egg for breakfast.	7. Я з'їв (одне) яйце на сніданок.
8. I'll tell you a story .	8. Хочу розповісти Вам (одну) історію .

Які засоби використовуються в українській мові для передачі значень англійських артиклів? З'ясуйте ізоморфні та аломорфні риси категорії означеності / неозначеності в обох мовах.

Вправа 26. Передайте значення артиклів українською мовою, використовуючи їх еквіваленти:

1. The dog has come home. The dog is a domestic animal.
2. There is a hill behind our house.
3. Give me a newspaper, please.
4. Language is a means of communication.
5. English is the foreign language I know best.
6. Everyone must study a foreign language.

Перекладіть речення на німецьку (іншу іноземну) мову, виявіть спільні й відмінні риси у вираженні категорії означеності / неозначеності.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте поняття «типологія мов».
2. Порівняльна граматики як розділ типології мов.
3. Контенсивно-синтаксична й категоріальна типологія.
4. Прокоментуйте концепцію «типологічного паспорта».
5. Поняття ізоморфізму та аломорфізму в порівняльній граматиці.
6. Види мовних універсалій.

7. Зв'язок порівняльної граматики з перекладом та методикою викладання іноземних мов.
8. Принципи й методи типологічного аналізу морфологічної організації слова.
9. Словозмінні морфеми у порівнюваних мовах.
10. Морфологічна класифікація мов: історія й місце в сучасній типології.
11. Синтаксична класифікація мовних типів.
12. Загальний порівняльно-типологічний аналіз морфологічних систем англійської та української мов.
13. Динаміка основних типологічних показників у історії англійської мови.
14. Типологія частин мови в різноструктурних мовах.
15. Особливості поділу словникового складу на класи в англійській та українській мовах.
16. Типологія граматичних категорій іменника в порівнюваних мовах.
17. Типологія іменника:
 - критерії виділення іменників у порівнюваних мовах;
 - категорія числа в англійській та українській мовах;
 - розбіжності у розподілі українських та англійських іменників за групами *Singularia Tantum* и *Pluralia Tantum*;
 - кількісні градації в системі іменників, ізоморфні й аломорфні риси;
 - категорія відмінка в порівнюваних мовах;
 - типологічні зміни категорії відмінка в історії англійської мови;
 - статус форманта *-s* у системі англійського іменника;
 - семантичний та формально-структурний аспекти категорії роду;

- засоби на позначення статі в англійській та українській мовах;
- проблема існування граматичної категорії роду в сучасній англійській мові;
- категорія означеності / неозначеності, типологія засобів її вираження в англійській та українській мовах;
- статус артикля як особливої мовної одиниці, історія виникнення артиклів у процесі типологічної перебудови англійської мови;
- категорія істоти / неістоти у порівнюваних мовах.

РОЗДІЛ 2. ПРИКМЕТНИК, ЗАЙМЕННИК, ЧИСЛІВНИК ТА ПРИСЛІВНИК В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Прикметник

Основною семантичною функцією прикметника в індоєвропейських мовах вважають вираження значення якості, властивості, ознаки предмета (Л. В. Щерба; З. М. Майданник). Той факт, що поняття якості є категоріальним значенням прикметників, дає змогу розглядати їх як функціонально-семантичну категорію (С. В. Постникова). Польова структура цієї частини мови пояснює об'єднання в її межах одиниць, які по-різному номінують якість.

Центральна частина (ядро) поля класу прикметників, представлена елементами, яким притаманний повний набір властивостей, що визначають дане угруповання. До неї належать якісні прикметники (наприклад, англ. *good, happy, little, serious*; укр. *тонкий, жаркий, широкий*). Вони позначають властивості

предметів, що сприймаються нами переважно безпосередньо, тобто є прямими найменуваннями ознак. Якісні прикметники номінують таку ознаку предмета, яка може характеризуватися різною мірою інтенсивності, що виражається у граматичних формах вищого й найвищого ступенів порівняння.

До периферії входять одиниці, що характеризуються перш за все взаємопроникненням розрядів з іншими частинами мови, – відносні прикметники (наприклад, англ. *woolen, musical, Spanish*, укр. *дерев'яний, київський, вечірній*). Вони позначають властивості предметів не безпосередньо, а через їх відношення до інших предметів, обставин чи дій. Відсутність градаційної ознаки відрізняє їх від якісних прикметників. В українській та російській мовах ад'єктивне функціонально-семантичне поле містить ще один розряд – присвійні прикметники, які називають ознаку предмета, вказуючи на його належність особі чи тварині. Крім того, виділяють такі проміжні групи, як наприклад, присвійно-відносні (пор. рос. *генеральський (чин)*, укр. *батьківські (збори)*), присвійно-якісні (пор. укр. *звірячий (погляд)*, рос. *волчий (аппетит)*). Єдність функціонально-семантичної категорії прикметника досягається тим, що периферійні розряди підпадають під категоріальне граматичне значення якості, "утримуючись" у сфері впливу ядра.

Вправа 27. Які семантичні ознаки притаманні прикметнику як частині мови?

Проаналізуйте наведені нижче словосполучення і визначте, чи досить одного семантичного критерію для визначення прикметника:

garden path, my mother's answer, Sumy parks, gossip column, theatre life, his nephew's pet.

Вправа 28. На основі якого критерію можна легко виділити прикметники серед таких українських слів: *північ, холодно, темний, над, важкі, хмарами, яскраво, на, вранішній, блакитного, із-за, снігових, повільно, гір, впливали?*

Які типологічні особливості англійської мови роблять неможливим ідентифікувати як прикметники за морфологічними ознаками такі слова: *kindly, fast, quicker, hard, undergraduate, right, shapely, light, senior?*

Вправа 29. Критерій сполучуваності має важливе значення при розрізненні частин мови. Проаналізуйте наведені нижче приклади з англійської та української мов і визначте, з якими частинами мови в граматичному плані можуть сполучуватися прикметники.

Англійська мова

1. He decided to commence with the Botanical Gardens, where he had already made so many studies, and chose the little artificial ponds, sprinkled now with an autumn shower of red and yellow leaves (J. Galsworthy).
2. The property of earth is never dead:
When all the birds are faint with the hot sun.
And hide in cooling trees, a voice will run
From hedge to hedge about

Українська мова

1. Були тут і маленькі сосонки, і ялинки, схожі на кактуси, і хрещаті червонясті кленочки, і темно-зелені закучерявлені дубочки (І. Цюпа).
2. Радуйся, ниво неполиця,
Радуйся, земле, не повитая,
Квітчастим злаком!
Розпустись,
Рожевим крином процвіти!
І люди темнії, незрячі,
Дива господнії побачать
(Т. Шевченко).
3. Порядок у нього в сільраді
був залізний (Ю. Збанацький).

the new-mown mead...
(John Keats).

Чи завжди збігається сполучуваність прикметників в англійській та українській мовах? Чи можуть виникати труднощі в україномовних студентів щодо сполучуваності англійського прикметника?

Вправа 30. Прочитайте наведені нижче англійські та українські речення. З'ясуйте, які з виділених слів є прикметниками. На основі яких критеріїв їх визначили?

Англ.: 1. They ran so fast that **Little** Lisa could **hardly** see them. 2. The **friendly** little Mr. Bunny **sat** down to supper. 3. Let's have a party to **celebrate** your **safe** return. 4. But that **naughty baby** filled his trunk with water. 5. When the **old lady** had decided there was no **burglar** in the house, she went **back** to the tea-table (Sara and Stephen Corrin). 6. Old Jolyon ... said: "Well, my darling, here's the lady in **grey** I promised you" (J. Galsworthy).

Укр.: **Розсуваючи обережно** стебла високої кукурудзи, переступаючи через гарбузи, батько пішов у **той** бік, відкіль чути було гру... Його серце зненацька стислося **від хвилювання**. Син грав ту пісню, яку так **хотілося** заспівати батькові на полі. Пісня наче рвалася з грудей, вона то гриміла, як цілий оркестр, то коливалася на **тонісній** струні, то, враз обірвавшись, пестила серце **найніжнішими** в світі тріпотливими, як крильця метелика, звуками. Батько, як **зачарований**, слухав (О. Донченко).

Вправа 31. Розподіліть наведені нижче англійські та українські прикметники на 3 групи залежно від їх здатності позначати:

а) ознаку предмета безпосередньо (якісні);

б) ознаку предмета стосовно іншого предмета, поняття і т.д. (відносні);

в) належність предметів особі чи тварині (присвійні).

Англ.: blue, Italian, wooden, big, educational, gloomy, golden, small, poetical, woolen, weekly, healthy, beautiful, biological, sandy, silken, sour, sugary, Asian, violet, important, serious, salty, light, monthly, agricultural, English, political.

Укр.: червоний, львівський, материн, вранішній, сухий, вихований, важкий, солодкий, золотий, глибокий, дядьків, старанний, рожевий, батьківський, цегляний, вечірній, кислий, дубовий, дрібний, терпкий, курячий, трьохгодинний, сумнівний, вовчий, хвойний, Сергіїв, темний, гучний, фонетичний, іспанський, милий, братів, астрономічний, похвальний, тижневий.

Вправа 32. Якісні прикметники утворюють тематичні групи в обох мовах: а) розміру; б) об'єму; в) кольору; г) смаку; г) температури: д) оцінки; е) віку; є) внутрішніх якостей людини (емоційних, інтелектуальних, моральних). Розподіліть подані нижче прикметники за цими групами.

Англ.: big, sick, salty, clumsy, furious, black, good, little, hot, sour, clever, intelligent, bad, old, yellow, ambitious, adult, warm, brownish, plump, sweet, industrious, enormous, decent, thin, horrible, cold, discreet, contemptuous, beautiful, vast, sugary, young, earnest, adolescent, fat, green, awful, diligent, superb, cool, kindly, huge, friendly, tiny, merry, white, happy, sad.

Укр.: веселий, бережливий, широкий, блакитний, товстий, смачний, уважний, холодний, прекрасний, теплий,

солодкий, сірий, образливий, вихований, повний, маленький, ніжний, оранжевий, тонкий, глибокий, жаркий, солоний, ініціативний, обережний, чудовий, величезний, чорний, гіркий, високий, чуйний, кислуватий, гарячий, поганий, жахливий, щасливий, прохолодний, забудькуватий.

Проаналізуйте когнітивні складники поняття «якість».

Вправа 33. Проаналізуйте наведені нижче приклади і визначте, які форми можна вирізнити з груп якісних прикметників у англійській та українській мовах.

Англ.: 1. The country was large and beautiful once more. 2. On and on they flew over the deep dark sea. 3. Suddenly they heard strange noises and loud shrieks. 4. Soames stood invisible at the top of the stairs watching Irene sort the letters brought by the last post.

Укр.: 1. Я його познайомив з моїми хазяями і сам не рад (М. Коцюбинський). 2. Морозом очі окує, а думи гордії розвіє, як ту сніжинку по степу (Т. Шевченко). 3. Хмара вражая розтане, ясен, красен день настане (М. Рильський). 4. Він мовчки поклав широку долоню на теплу голівку сина (О. Донченко). 5. Пливе човен води повен (Народна творчість).

Які форми словозміни притаманні коротким якісним прикметникам української мови?

Вправа 34. Проаналізуйте наведені нижче приклади з англійської та української мов і назвіть морфологічні способи вираження семи «компаративність» у тій або іншій мові.

Англ.: 1. The farther she went, the bigger and the redder were the strawberries. 2. I am the prettiest girl in all Sweden. 3. Now I am the most beautiful wolf in the whole big forest. 4. She was even more surprised when Little Lisa told her all that had happened to her in the big forest. 5. She is a most efficient publisher. 6. Isn't she a most beautiful woman?

Укр.: 1. Осінь танула, як воскова свічка, ставала все прозорішою й легшою. 2. Єднання – найкраща сила. 3. Літак – щонайшвидший спосіб подорожування. 4. Це найбільш зручний розклад для студентів. 5. Микола менш здібний, ніж Петро. 6. До старої дідусь повернувся, бачить: царський палац препишний.

Вправа 35. Утворіть вищий та найвищий ступені порівняння від наведених нижче прикметників в англійській та українській мовах.

Англійська мова	Українська мова
Long, small, ugly, happy, narrow, severe, beautiful, important	Довгий, маленький, жахливий, щасливий, вузький, суворий, прекрасний, важливий

Чи можна розглядати синонімію форм ступенів порівняння в англійській мові? (Для ілюстрації цього положення вкажіть на можливість / неможливість утворення вищого та найвищого ступенів таких англійських прикметників, як *small, big, red, fast, quick, deep, wide* аналітичним способом, і таких, як *wonderful, important, extensive, sensible, picturesque, transparent*, синтетичним способом). Чи становлять способи утворення

ступенів порівняння прикметників певні труднощі для перекладу?

Вправа 36. Як подані в кількісному відношенні відносні прикметники в обох мовах? Наведені приклади дають уявлення про тематичні групи відносних прикметників в англійській та українській мовах. В якій із них ця група представлена ширше і різноманітніше? До якої тематичної групи належить більшість прикметників у англійській мові? Порівняйте:

Англійська мова	Українська мова
Woolen, wooden, silken, music, economical, astrologic, astronomic, symmetric, athletic, biological, arithmetical, architectural, archaeological, commercial	Дерев'яний, сталевий, магнітний, літній, демократичний, київський, яблуневий, вишневий, обідній, юнацький, пластиковий, хімічний, ораторський, вечірній

Вправа 37. Яким способом англійська мова заповнює відсутність повноцінного розряду відносних прикметників? Для ілюстрації своєї відповіді скористайтеся перекладом українських атрибутивних словосполучень на англійську мову:

залізні ворота, осіння погода, танцювальний зал, пластикова пляшка, ораторське мистецтво, підлітковий вік, вишневий садок, київські вулиці, літній вечір, кам'яна стіна, газетна стаття, срібні ковзани, лондонський банк.

Вправа 38. Чи існує в англійській мові група присвійних прикметників? Яким чином англійська мова компенсує повну відсутність цієї групи прикметників у своїй синтаксичній структурі? Для ілюстрації до своєї

відповіді скористайтеся перекладом наведених нижче атрибутивних словосполучень на англійську мову:

материна сумка, дядькова колекція, Оксанина професія, чоловікова краватка, батькова порада, лисяча нора, орлине перо.

Вправа 39. У поданих реченнях визначте розряди прикметників та їх синтаксичну роль. З'ясуйте їх морфологічні ознаки: які граматичні значення виражають їх закінчення; чим зумовлюються граматичні значення прикметників. Які особливості перекладу англійських прикметників на українську мову?

1. Трохи далі росла сизувата тополина памолодь, пламеніла червона шелюга, стовбурчилася колюча акація, маленькі берізки, що вже встигли зодягти на себе білі сорочечки... (І. Цюпа). 2. Віками еволюції витворились спеціальні роди словесної творчості, які орудують спеціальними формами для цього ефекту (М. Грушевський). 3. На Лисій горі догоряє багаття нічне, і листя осіннє на Лисій горі догоряє (В. Стус). 4. Я беру з татових рук полив'яний глек, стернями виходжу: на дорогу (В. Стус). 5. Біля школи він помітив високого русявого чоловіка – в пальті з каракулевим коміром, у хутряній шапці (І. Світличний). 6. Казали, що Захаркового запаху боялись навіть риби і тому погано клювали (О. Довженко). 7. І дрібнесенькі світляні блиски грали, як леліточки, по темній бронзовій правій щоці (Леся Українка). 8. У всі віки на всіх перепуттях історії хліб був найбільшим з багатств. 9. Ранок мудріший від вечора.

Вправа 40. У поданих нижче реченнях знайдіть прикметники, визначте їх розряди й синтаксичну функцію та проаналізуйте їхні граматичні категорії.

1. They were only five years younger than I was which made them forty-five. 2. Ann was certainly being bravely cheerful in a way which both exasperated Hugh and half compelled his administration (I. Murdoch). 3. The electric light had been burning all night (E. Hemingway). 4. He is stopping at one of the best hotels in town (W. Saroyan). 5. His hair was grey and he was short and fat (E. Hemingway). 6. There were several small losses: a spoon used for the baby's feeding, a pair of scissors (D. Lessing). 7. For four months, since in the canteen she saw John's tired smile, he had been one long thought in her mind (J. Galsworthy). 8. That early morning he had already done a good two hours' work (J. Galsworthy).

Займенник

Займенник – це частина мови, яка вказує на предмет, ознаку, кількість, але не називає їх. За значенням та граматичними особливостями займенники поділяють на особові, присвійні, зворотні, взаємні, вказівні, питальні, відносні, заперечні, неозначені, означальні, кількісні.

Вправа 41. Прочитайте текст, визначте розряди займенників та їхню синтаксичну роль у реченні. Охарактеризуйте морфологічні ознаки займенників.

а) Любов до рідної мови – найприродніше й найглибинніше духовне начало людського життя. Його потрібно збагачувати, розвивати, воно повинно мати простір для свого росту, щоб не нагадувало скривленого дерева, яке піднімається під низькою стелею теплиці чи дендрарію. Чим глибше людина вживається в рідну мову, тим далше вона пускає корінь у національний ґрунт, але ж настає хвилина, коли той корінь переходить у братню

землю, бо ж усі мови пов'язані між собою – чи спільністю походження, чи багатим запозиченням, чи історичною долею.

Любов до рідної мови не тільки не заперечує любові й пошани до інших мов, а навпаки – народжує, плекає, вирощує інтернаціоналістські почування.

(Д. Павличко)

б) 1. Безсмертя – хто поставить на коліна? Хто згасить сонце темрявою хмар? (М. Рильський). 2. Подивись на мене. Я Катруся твоя люба (Г. Шевченко). 3. Й були такі, що тікали в печери, озера, ліси. 4. Хвала тому, що росте, хвала усьому, що існує! (М. Драй-Хмара). 5. Щось незвичайне було у вигляді й заводського подвір'я, яке насторожено причаїлося у пільмі (Яків Баш). 6. Нічим пошта дівчину не порадувала (О. Гончар).

Вправа 42. Визначте розряди займенників у наведених нижче англійських реченнях, з'ясуйте їх морфологічні категорії та синтаксичну роль.

1. There's nothing for any of us to do (Ch. P. Snow). 2. I have made myself perfectly pleasant here (B. Shaw). 3. But I can't do anything for him (J. Galsworthy). 4. "Who is that girl with yellow hair and dark eyes", he asked. 5. She rises with an air of one who waits and is almost at the end of her patience (B. Shaw). 6. Your nerves are as bad as mine (G. Greene). 7. He seemed to get prouder and prouder over each item of his own deficiency (S. Leacock).

Вправа 43. Перекладіть текст на англійську мову. З'ясуйте ізоморфні та аломорфні риси англійських та українських слів: а) прикметників; б) займенників?

Звичай – скарб українського народу

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками.

Звичаї народу – це ті прикмети, по яких розпізнається народ не тільки в сучасному, а й в його історичному минулому.

Народні звичаї охоплюють усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя. Звичаї – це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних й найбільших всенаціональних справах. Звичаї, а також мова – це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Звичаї, як і мова, виробилися протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу.

В усіх народів існує повір'я, що той, хто забув батькові звичаї, карається людьми і Богом.

(За Олексою Воропаєм)

Числівник

Характерною рисою числівників є високий ступінь абстрактності їх семантики. Числівники називають «чисту» кількість предметів або, якщо йдеться про число, абстраговану від предметів кількість узагалі. Центральне місце кількісних числівників у лексико-семантичному полі кількості зумовлене їх регулярною співвіднесеністю з натуральним рядом чисел, субституцією лічильних слів, масовістю вживання, залученням у пряму та непряму лічбу, здатністю позначати точні, приблизні та невизначені кількісні характеристики (С. О. Швачко). Числівник – це частина мови, яка виражає всією сукупністю слів, що в неї входять та розміщуються в чіткій послідовності, систему

лічби, прийняту в даному людському суспільстві, а кожен окремий числівник називає елемент цієї системи – числове поняття (число, кількість предметів, порядок при лічбі) (Л. Д. Чеснокова). Усі компоненти ряду як кількісних, так і порядкових числівників (*one, two, three,...*; *the first, the second, the third,...*) займають чітко визначене місце в ньому. Вони семантично залежні один від одного, тобто кожен числівник зумовлює своєю семантикою наявність у мові цілого ряду інших. Так, існування в мові слів *four; the fourth* означає, що в мові є й слова *one, two, three; the first, the second, the third*.

Кореляція із загальнокатегоріальними характеристиками словотвірних баз (кількісних числівників) призводить до наявності в семантиці порядкових числівників сем кількості. Словотворчий формант **-th** у комплексі з конститuentами лічильного ряду іменує регулярний факт, який може стати статичною ознакою предмета. У даному випадку – це ознака специфічного розміщення одиничних об'єктів у часі та / чи в просторі (С. О. Жаботинська). Елементи *the first, the second, the third, the fourth, the fifth,...* відрізняються один від одного тим (якісна визначеність), що співвідносяться з різним місцем у ряді лічби. Між ними існують відмінності, ідентичні семантичним відмінностям кількісних числівників відповідного лічильного ряду (кількісна визначеність) (С. В. Кабанова). Порядкові числівники подібно до відносних прикметників номінують якісну характеристику предмета через відношення до числа. Відповідно до лінгвістичної традиції тлумачення мовного поля, яка полягає в тому, що різні поля частково нашаровуються одне на одне, утворюючи зони поступових переходів, порядкові слова знаходяться на одній з ділянок на перетині функціонально-семантичних полів квантитативності та квалітативності.

Вправа 44. Знайдіть у наведених нижче реченнях кількісні й порядкові числівники, поділивши кількісні на власне кількісні, збірні, дробові, неозначено-кількісні. З'ясуйте відмінність між ними в лексичному значенні, морфологічних ознаках та синтаксичній ролі у реченні.

Перекладіть числівники на англійську мову. До яких груп належать ці числівники в англійській мові та які граматичні категорії вони мають?

1. Не існує половини, трьох чвертей, дев'яти десятих правди, – в такому випадку одна десята буде брехнею і вся правда рушиться в прірву (Л. Первомайський). 2. Багато ж тих корінців – страх як багато. Один, два, три... десять, ціла жменя, ціла купа (М. Коцюбинський). 3. Вона виринула перед нами за кільканадцять кроків (Олесь Досвітній). 4. У мене не одно ваше діло, а може десятеро (Панас Мирний). 5. Біля одного весла стояли двоє хлопців, а другим вправлявся сам дідусь (Ю. Смолич). 6. Боюсь, що я не перелічив і четвертої частини того, що тут росте (М. Коцюбинський). 7. А Настя вже шістнадцятий рочок починає (Марко Вовчок).

Проаналізуйте когнітивні складники поняття числа.

Вправа 45. Перекладіть текст на англійську мову. Визначте типологічно спільні та відмінні риси числівників англійської та української мов, порівнюючи їх у текстах оригіналу та перекладу.

На початку XIX ст. про запорізькі землі писав французький маркіз де Кастельно:

«У цій країні, не захищеній від холоду, зима буває суворішою, ніж у захищених місцевостях на однаковій з

нею широті... Весна починається у квітні і вже за 10–15 днів земля буває вкрита зеленню. В цю пору року тисячі різноманітних квітів укривають степ барвистим килимом; чудові пахощі витають у повітрі, й мандрівник міг би захоплюватися всім навколо, аби його не гнітила думка про брак робочих рук для цього розкішного ґрунту.

...Влітку в Новоросії спека буває сильніша, ніж у всіх інших точках земної кулі, розташованих на однаковому градусі. Часто кілька днів підряд буває 17–20° спеки; але я ніколи не бачив, щоб термометр піднімався вище 26° і така температура трималася не більше одного дня, 25° звичайно найвища температура. Зміни бувають щотижня».

(За Д. І. Яворницьким)

Вправа 46. Охарактеризуйте англійські числівники щодо їх розряду, граматичних категорій та синтаксичної функції у реченні.

1. Where's the cedar I planted when I was five? (J. Galsworthy). 2. All this triumphal business, these people coming and going, those two talking so readily and quickly: the clear and sparkling morning! (J. Galsworthy). 3. On the fourth evening Brander came... (Th. Dreiser). 4. Three fourths of the book was read yesterday. 5. I have a passion for white people, I used to own three. But two are dead and the third is sickly (G. Vidal). 6. Page 258 – here you are, my dear (J. Galsworthy). 7. The Maintenon wore blue stockings and ministered to Louis the XIVth (J. Galsworthy).

Прислівник

Прислівники виражають ознаку дії, її спосіб. Іншими компонентами значення цієї частини мови є

ступінь або міра властивості, час, місце, умови проходження процесу. Прислівники способу дії та деякі прислівники міри (кількісні) відзначаються градуальністю і мають граматичну категорію ступеня якості.

Вправа 47. Запишіть речення, розкриваючи дужки і поставивши прислівники в один зі ступенів порівняння.

1. Then the bus ... began to run, _____ still, through a long avenue (fast) (W. Faulkner). 2. Moreover, he was _____ educated than the others (well) (P. Buck). 3. She was the one who was being hurt _____ (deeply) (A. Wilson). 4. Driving _____ now, she arrived between four and five (slowly) (J. Galsworthy). 5. However, I must bear my cross as _____ I may (well) (B. Shaw).

Перекладіть речення на українську мову та порівняйте засоби вираження компаративності у двох мовах.

Вправа 48. а) У поданих нижче реченнях знайдіть прислівники та розподіліть їх за розрядами.

б) Чи збігаються розряди прислівників у англійській та українській мовах?

в) З'ясуйте морфологічні ознаки, сполучуваність та синтаксичну роль прислівників у порівнюваних мовах.

Англ.: 1. She talked to them naturally, sang a little song to them... (P. Buck). 2. Patients insist on having microbes nowadays (B. Shaw). 3. As soon as Annette found herself outside, she began to run (I. Murdoch). 4. I never felt better in my life (W. Saroyan). 5. A week later I am visited by a very stylishly dressed young woman (W. Saroyan). 6. The only thing is to cut the knot for good (J. Galsworthy). 7. In another

moment Adyl was leading the way downstairs (H. Wells).
8. The driver was ordered to take the car to the pool, and dates and Karen went afoot (S. Heym).

Укр.: 1. Повітря в горах дуже прозоре, отже, і видимість тут стала набагато краща, ніж на рівнині (О. Гончар). 2. Стоїш високо – не будь гордим, стоїш низько – не гнися (Народна творчість). 3. На тихім озері, де мріють верболози, давно приборкані, і влітку, і восени то плюскоталися, то плавали вони (лебеді), і шиїгнулися у них, як буйні лози (І. Драй-Хмара). 4. Кажуть, люди жили табунами, спали покотом в імлі печер, цілувались при зорях ночами на крутих узбережжях озер (В. Симоненко). 5. Зопалу я звівся на ноги (Ю. Збанацький). 6. Ви якось чудно поводитесь зі мною останнього часу (Леся Українка). 7. Тоді й вона, відставши, подалася слідом. І не назирці, з одвічної своєї жіночої цікавості, а тому, що поіншому просто не могла (Є. Гуцало).

Лексеми зі значенням тимчасового стану (психічного, фізичного), в якому перебуває людина або предмет, відносять до **слів категорії стану**. Семантика зближує їх із прикметниками.

Вправа 49. У наведених нижче англійських реченнях знайдіть слова категорії стану. Перекладіть речення на українську мову. Якими засобами виражені в тексті перекладу слова категорії стану?

1. The afternoon was full of transfiguring sunshine, some Judas trees were abloom in the villa gardens (H. Wells).
2. I did not mind for myself. I should not have cared if had been alone (Du Maurier).
3. His soul was all ablaze with bliss

(M. Twain). 4. We are not afraid of the truth (Yow and D'Usseau). 5. The rest of his costume were the things he had worn at the funeral, of his father. So nearly akin are human joy and sorrow (H. Wells). 6. The lieutenant lay asleep on the other bed (E. Hemingway). 7. He lit a pool of paraffin on the scullery floor and instantly a nest of wavering blue flame became agog for prey (H. Wells). 8. He [Mr. Polly] rattled and stormed and left the parlour already ablaze behind him (H. Wells). 9. But Mr. Polly's establishment looked more like a house afire than most houses on fire contrive to look from start to finish (H. Wells). 10. You know everything there is to know about me. There's not much, because I have not been alive for very long (Du Maurier). 11. He did not answer. I was aware again of that feeling of discomfort (Du Maurier).

Питання для самоперевірки

1. Типологія прикметника:
 - розбіжності в лексико-граматичних підкласах прикметника в англійській та українській мовах;
 - категорія ступеня якості, синтетичні та аналітичні засоби її вираження в порівнюваних мовах;
 - ізоморфізм та аломорфізм у системі граматичних категорій прикметника в українській та англійській мовах.
2. Типологія займенника:
 - подібність і розбіжність у розрядах англійських та українських займенників;
 - граматичні категорії займенника в порівнюваних мовах, ізоморфні та аломорфні риси.
3. Типологія числівника:
 - поділ числівників на класи в англійській та українській мовах;
 - граматичні категорії числівника в українській мові.

4. Типологія прислівника, етимологічні, семантичні, морфологічні й синтаксичні ознаки в англійській та українській мовах.
5. Слова категорії стану в порівнюваних мовах.

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ДІЄСЛОВА

Дієслово – граматично найскладніша частина мови, оскільки відіграє головну роль у вираженні предикативної функції речення. Його складність полягає й у різноманітних класифікаціях та представленості у двох формах – особовій та неособовій. Загальне категоріальне значення усіх форм дієслова – динамічний процес, дія. Дієслово має більше граматичних категорій, ніж будь-яка інша частина мови. У складі синтаксичних одиниць воно сполучується з іменником, займенником, прислівником.

Вправа 50. Які семантичні ознаки притаманні дієслову як частині мови?

Розподіліть наведені нижче українські та англійські дієслова за чотирма групами залежно від їх здатності позначати: а) дію; б) процес; в) стан; г) ставлення.

Укр.: бігти, мати, стати, любити, продовжувати, хотіти, прагнути, могли, вважати, читати, міркувати.

Англ.: play, sit, let, carve, think, wish, buy, last, be, get, lie, bring, engage, swim.

Значення слів *flight*, *asleep* теж пов'язані з дією та процесом. Чому не можна їх віднести до дієслів? Чи достатній лише семантичний критерій для визначення тієї чи іншої частини мови?

Вправа 51. Виділіть дієслова у реченні, що являє собою певний вигаданий зміст.

Woggles ugged diggles.

а) Завдяки яким критеріям ви зробили вибір?

б) Уявіть собі у відриві від контексту англійське слово «palaver» та українське слово «фальцювати». Які типологічні особливості української та англійської мов роблять у першому випадку неможливим, а у другому випадку елементарно простим визначення частини мови? На основі яких ознак ідентифікували друге слово як дієслово?

Вправа 52. Проаналізуйте наведені нижче речення і з'ясуйте основні синтаксичні функції, характерні для англійського дієслова як частини мови.

1. Pat led the way into the library.
2. I have come to speak about that poor girl.
3. Whom do you want to see?
4. I have a problem for you to solve.
5. I have never heard her complain.
6. She is her own enemy.

Перекладіть речення на українську мову. Чи збігаються синтаксичні функції дієслова в українській та англійській мовах?

Вправа 53. На основі наведених нижче прикладів визначте, які комбінаторні особливості характерні для англійського та українського дієслів.

Англ.: 1. The doctor turned his head when the missionary came back. 2. It was not like our soft English rain that drops gently on the earth. 3. Tell him I can get work in London. 4. You look fine today. 5. I usually take breakfast at nine. 6. You'll never see me cry.

Укр.: 1. Розмовляли довго. 2. До воріт підійшла листоноша і віддала листа. 3. Я не змогла вчинити інакше. 4. Ви сьогодні маєте чудовий вигляд! 5. Він багато розповідав мені про вас.

Які з наведених вище англійських речень можуть викликати труднощі в україномовних студентів під час перекладу внаслідок розбіжностей у комбінаториці дієслова в порівнюваних мовах?

Вправа 54. Визначте, які з виділених слів є дієсловами. На основі яких критеріїв ви їх виявили?

1. I shall be so thankful not to **face** another drive alone.
2. He came face to **face** with the enemy.
3. We must **oil** our engine well.
4. So they took **oil** cans with funny long noses.
5. That night he could not get any **sleep** till late.
6. It's a shame to **sleep** at such a time.

Проаналізуйте когнітивні складники поняття «дія».

Вправа 55. 1) Виявіть однопорядкові граматичні категорії дієслова в українській та англійській мовах.

2) Поясніть зміст дієслівних категорій способу, особи, числа.

3) На основі яких категорій протиставлені граматичні форми? З'ясуйте засоби вираження даних категорій:

ask	is asking
asked	was asking
has asked	has been asking
is asked	is being asked
was asked	was being asked

4) Проаналізуйте наведені нижче пари словоформ і дайте відповіді на запитання:

- а) дані форми є синтетичними чи аналітичними?
- б) чи є серед них словоформи з нульовим покажчиком (маркером)?
- в) за якими граматичними категоріями протиставлені дані словоформи та які засоби їх вираження?

Укр.: мити – митися; мити – вимити; мив – мила; мило – миємо; мий! – мив би; миєш – миє.

Англ.: to write – to have written; having written – having been written; write – writes; write! – write; writes – is written; was written – had been written.

5) Порівняйте місце категорії особи (в її морфологічному вираженні) в українській та англійській мовах. Які труднощі викликають розбіжності в засобах вираження категорії особи в обох мовах у процесі перекладу з англійської мови та навпаки?

Вправа 56. Проаналізуйте наведені нижче пари дієслів доконаного та недоконаного виду, виділіть систему морфологічних засобів, що використовується для вираження видових значень в українській мові:

- а) одягти – одягати, накрити – накривати, наказати – наказувати;
- б) стрільнути – стріляти, кольнути – колоти;

в) спати – приспати, їхати – приїхати, робити – розробити, плакати – заплакати;

г) розрізняти – розрізнити, поглинати – поглинути;

д) насипáти – насипати, розрізáти – розрізати.

Вправа 57. Порівняйте видо-часові характеристики дієслів.

Робити – зробити; to do – to be doing; робив – зробив; did – have (has) done, had done, was doing; write – писати, написати; send – посилати, відіслати; fall – падати, упасти.

Вправа 58. Знайдіть в англійській мові еквівалентні засоби для опису подібних ситуацій:

а) *ситуація одиначної (неповторюваної) дії (недоконаний вид):*

Повітряна куля повільно підіймалася вгору.

б) *ситуація повторюваної дії (недоконаний вид):*

Вона багато разів мене рятувала.

Зазвичай він повертався додому рано.

в) *ситуація постійного відношення (недоконаний вид):*

Село розкинулося біля лісу.

г) *ситуація узагальненого факту (недоконаний вид):*

Пригадується, у вас був товариш ... він все вірші читав.

г) *ситуація одноразових змінних дій (доконаний вид)*:

Іван розкрив книгу і приготувався читати.

д) *ситуація завершені результативної дії (доконаний вид)*:

Погляньте, на цих аркушах я виклав свої думки.

Вправа 59. а) Доберіть англійські еквіваленти до наведених нижче українських прикладів і з'ясуйте в них мовні засоби вираження видових значень.

1. Він бував у Марії щодня. Він уже побував у аптеці. Він побував у аптеці та приготував мікстуру.

2. Дитина голосно сміялася. Вона раптом розсміялась? Ти вже відсміявся? Чому я не можу трішки посміятись?

3. Коли ви обідаєте у вихідні? Вибачте, я не знав, що ви зараз обідаєте. Ми вже пообідали. Я пообідав, одягнувся і вийшов на вулицю. Він завжди обідав в один час.

б) Дайте англійські відповідники українських дієслів, що виражають різні способи дії:

заплакати (*починальна дія*), почитати, поплавати (*обмежувальна дія*), виплакати (*фінітна дія*), налякати (*зменшувальна дія*), розбалакувати (*багатократна дія*), зойкнути, здригнутися (*однократна, миттєва дія*).

З'ясуйте аломорфні та ізоморфні риси категорії виду в порівнюваних мовах.

Вправа 60. Проаналізуйте наведені нижче приклади. З'ясуйте абсолютні й відносні часові форми в англійській мові та засоби їх вираження. Які ізоморфізми / аломорфізми спостерігають в українській та англійській мовах у формах абсолютних часів? Які мовні засоби використовують в українській мові для вираження часової віднесеності?

Англійська мова	Українська мова
I shall speak to him by all means.	Я з ним обов'язково поговорю.
I am going to the theatre tonight.	Увечері я піду в театр.
I think he has done it already.	Думаю, що він це вже зробив.
I had finished my work by 5 o'clock yesterday.	Вчора до 5-ї години я вже закінчив роботу.
I have been speaking to him for two hours.	Я розмовляла з ним дві години.

Вправа 61. Перекладіть українські речення на англійську мову. Зверніть увагу на відносні часові форми англійського дієслова, що відповідають абсолютним часовим формам з відносним часовим значенням в українській мові:

а) Він запитав у сестри, чи прийде вона завтра до нас.

б) Я зрозуміла, що він все ще сердиться на мене.

в) Коли я увійшла до квартири, він вже закінчив прибирати і читав книгу.

г) Вчителька пояснила нам, що твори, які ми написали, вона покаже директору.

г) Ми подумали, що буде важко виправити ті помилки, які ми зробили.

Вправа 62. З'ясуйте, які українські дієслова у формах теперішнього часу означають:

- а) дію, що відбувається у момент мовлення;
- б) дію постійну;
- в) повторювану в тривалому вияві.

На Поділлі майже ніколи на Петра Вериги не розбиваються криги. У нас криги розбиває блакитноокий березень. Спочатку він парубкує по лісах – видобуває з-під снігу ще нерозщібнуті підсніжники, потім розморожує сік у березі, і коли вона блисне щасною сльозою, – йде на річки й озера. Під його ходою на плесах починають світити вимоїни і прокидаються льодоколи – поведуть своїми срібними смичками, і вже тільки прислухайся – над берегами й за берегами здиблюється бентежний передзвін, а в берегах шипить, гуркоче, шаленіє крига і радісно зітхає вивільнена хвиля.

(М. Стельмах)

Зробіть переклад тексту на англійську мову та порівняйте засоби вираження категорії часу в порівнюваних мовах.

Вправа 63. Перекладіть речення на англійську мову, звергаючи увагу на значення українських форм минулого та давноминулого часів. З'ясуйте ізоморфізми та аломорфізми у їх вираженні в обох мовах.

а) А дивись!.. Дивись!..

Остап глянув і остовпів.

Перед ним, на крайнебі, стояли високі вогняні гори. Та ні, вони не стояли. Вони рухались, як живі, хитались, тремтіли, осідали в одному місці і виростали в другому.

Вони тихо жевріли, як купа іскристого золота, або вибухали червоним снопом полум'я. Відтак знесилившись, в'яли і гнулися од вітру, і знов росли і знов палали. Коли одна з них падала, друга підхоплювала її, здійснись догори і бистро ламала лінію блискучих визубнів. Од них займалась на небі хмара і палала вкупі з далеким небом.

То горіли плавні.

(М. Коцюбинський)

б) 1. Писар звелів був арештувати Петра, та громада не дала (Б. Грінченко). 2. Хотів був додому йти, та знову про дірку згадав (Б. Грінченко). 3. А вітер – аж соломую закачує. Та в спину мене, в спину. Хоч би не скинув. Бо вже колись був скидав (Гр. Тютюнник). 4. Був позабував товаришів, тепер пригадав (С. Васильченко). 5. Я й туди хотів був вступити, та перешкодили якісь події (О. Довженко).

Вправа 64. Проаналізуйте наведені нижче приклади і визначте зміст та мовні засоби вираження активного, зворотно-середнього (власне-зворотного, взаємно-зворотного, зворотно-пасивного, активно-безоб'єктного, пасивно-якісного) та пасивного стану в українській мові.

1. Улянка **подала** на стіл узвар з лісових груш і терну, **поклала** ложки, **поставила** миски.

2. Хлопець **роззувається**; **збиратися** в похід; мені **пригадується**; кропива **жалиться**; ситець **мнеться**; посуд **б'ється**; будяк **колеться**; дівча **заспокоюється**; маяки **перекликаються**; лід **ламається**; дівчата **перемовляються**; хліб **кришиться**; **вкриватися** ковдрою; йому **мариться**.

3. Де трактором нива **ореться**, там добре **живеться**.

Перекладіть словосполучення й речення на англійську мову і зазначте ізоморфні та аломорфні риси категорії стану в англійській та українській мовах.

Вправа 65. Проаналізуйте наведені нижче приклади і визначте дієслівні форми активного та пасивного стану в англійській мові. З'ясуйте зміст категорії стану та засоби її вираження в англійській мові.

She has always been loved and admired.

She never made friends anywhere.

He looked with some interest at her face.

The door opened with a jerk.

He'd been kept up in town.

Чому в англійській мові не можна виділити як граматичну категорію зворотний стан, поданий сполученням дієслова зі зворотним займенником?

Вправа 66. Перекладіть речення на українську мову та з'ясуйте, для якої з двох мов характерне більш диференційоване вираження станових відношень. Яким формам стану української мови відповідають форми активного стану в англійській мові?

The book sells well. John dressed and shaved. The concert began at last. She smiled and looked away. He opened the door and stopped. They shook hands and kissed.

Вправа 67. Перекладіть уривок на англійську мову. Проаналізуйте форми стану дієслів у вихідній та цільовій мовах.

І справді було гарно на ниві, несказанно гарно. Погідне блакитне небо дихало на землю теплом. Половіли жита й вилискувались на сонці. Червоніло ціле море колосків пшениці. Долиною повилась річечка, наче хто кинув нову синю стрічку на зелену траву. А за річкою, попід кучерявим зеленим лісом, вся гора вкрита розкішними килимами ярини. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко стелеться килим ясно-зеленого вівса, далі, наче риза рути, темніє просо. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розіслав великі шматки полотна білити на сонці. В долині, край лісу, висить синя імла. І над усім тим розкинулось погідне блакитне небо, лунає в повітрі весела пісня жайворонкова. Віють з поля чудові пахощі од нестиглого зерна і польових квіток.

(М. Коцюбинський)

Вправа 68. У поданих нижче реченнях визначте спосіб дієслів та засоби його вираження.

1. Над степом сяяло тепле сонце вересня. Напливала хмарка, сіявся дощ (Т. Масенко). 2. У цю пору в поле вже виїхали б трактори з сівалками (О. Вишня). 3. Б'є барабан; задудніла труба; гучно співає весела юрба (А. Кримський). 4. Зачепи її хто словом, спитай об чим-небудь, вона зразу зирк (Г. Квітка-Основ'яненко). 5. Коли б рибалки розчаровувались при кожній невдачі, давно б вони перевелись на світі (Ю. Збанацький). 6. Горіть і боріться, любіть Батьківщину, огні свого серця єднайте в бою! (В. Сосюра). 7. Ганнусю, рибко, душко, любко, рятуй мене, моя голубко (І. Котляревський).

Вправа 69. Перекладіть речення на українську мову, з'ясуйте різницю у вираженні граматичної категорії

способу у двох мовах та зазначте можливі труднощі в її перекладі.

1. Shut the door after you! 2. She did not know where she was and what had happened. 3. We should never have found the house if a passer-by hadn't helped us. 4. Don't look at me as if you didn't know me. 5. I'll help you if I can. 6. Dora wished she had got her book out of the suitcase before the train started. 7. Tony must have had several drinks by the time Erik arrived, and he insisted that Erik join him in still one more.

Вправа 70. У поданих реченнях визначте особу, число, рід (де можливо) дієслів, зазначте, якими засобами вони виражені. Перекладіть речення на англійську мову. З'ясуйте типологічно спільні та відмінні риси зазначених категорій у двох мовах.

1. Я руку подаю через моря і гори усім, хто камінь б'є, хто землю ревно оре, хто вугілля добуває і зеленить поля (М. Рильський). 2. Сміються молоді уста, шумлять річки прозорі, цвітуть сади, ростуть міста, гудки гудуть бадьорі (М. Рильський). 3. Він в шахту лазив, туди, де сонце тільки сниться (В. Сосюра). 4. Ми працю любимо, що в творчість перейшла, і музику палку, що ніжно серце тисне (М. Рильський). 5. Зерно набралось водою, обважнів колос і приліг до землі (К. Гордієнко). 6. Микола направив струни, повів смичком, – і весела пісня розляглася по хаті (І. Нечуй-Левицький).

Вправа 71. Знайдіть у поданих реченнях дієприкметники і визначте їхні дієслівні (стан, час, вид) і прикметникові (рід, число, відмінок) ознаки. Перекладіть речення на англійську мову, проаналізуйте відповідники українським дієприкметникам.

1. Над містом слався ядучий дим від пожежі, стовпом стояла курява від вибухлих бомб (В. Кучер). 2. Денис, взутий у гумові чоботи, скочив у воду і потяг човен за ланцюг (Л. Дмитренко). 3. Ярина сіла в автобус і за десять хвилин була в центрі міста на великій, заасфальтованій площі (Олекса Десняк). 4. Часом темнішало від літаючих хмар (Ю. Яновський). 5. На столі, дбайливо загорнутий у чистий рушник, лежав зачерствілий окраєць гречаного хліба (О. Донченко). 6. Іскри летючі і попіл гарячий його дошкуляють (М. Зеров).

Вправа 72. Визначте вид і функції дієприслівників, вжитих у реченнях:

1. Дівчата підбирали викопані буряки і, обрізавши гичку, складали в купи (О. Донченко). 2. Засинаючи, ще почув, як увійшла мати (М. Стельмах). 3. Дуби застигли, схиливши могутні голови в білих снігових шапках, завмерли в безнадії, чекаючи з жахом ворожого удару (Ю. Збанацький). 4. Роман хотів вирватися, але капітан, міцно струсонувши його, поставив на місце (В. Собко). 5. Дуже важким видалось Хариті те відро з водою, бо, поставивши його на землю, хвилинку стояла нерухомо, спершись на причіпок і важко дихаючи (М. Коцюбинський). 6. Підуть дощі, оживляючи вологою поля (О. Донченко).

Перекладіть речення на англійську мову. Якими засобами цільової мови передані дієприслівники?

Вправа 73. Визначте, які категорії притаманні англійським Participle I та Participle II у поданих реченнях. З'ясуйте ізоморфні та аломорфні риси в англійських

неособових форм дієслова Participle I, Participle II та в українських формах дієприкметника й дієприслівника?

1. Judging him by his figure and his movements, he was still young. 2. While pondering this problem, I sat in the dormitory window-seat. 3. Displeased and uncertain Brandon gazed from his son to the Spanish gardener. 4. Having shaken hands with them, he brought his own hands together with a sharp slap. 5. The weather being dark and piercing cold, he had no great temptation to loiter. 6. Collingwood did not usually utter a word unless spoken to. 7. The two men were heard descending. 8. She had the drawing-room redecorated. 9. There being nothing eatable within his reach, Oliver replied in the affirmative. 10. He came in quietly, cap and coat on, and sat down, looking at the candles.

Вправа 74. Порівняйте категорії та функції англійського й українського інфінітивів, визначте їх типологічно спільні та відмінні риси.

Англ.: 1. The heat and the dust were enough to strangle you. 2. To know all is to forgive all. 3. She makes a gesture as if to touch him. 4. There is no time to be lost. 5. You must have mistaken him, my dear. 6. Indoors nothing was to be heard save the droning of blue-bottle flies.

Укр.: Серпень цього року видався багатий, повітря настільки погустіло й поважчало, що, коли пролітала бджола чи гедзь, струшувалося, наче голуби драгли. Сади стояли обважнілі від щедрого плоду, аж хазяї змушені були ставити під кожну гілку підтичку. Срібні купчасті хмари починали повзти через небо з десятої ранку — доти небо було ясне, кришталеве й трепетне. Хмари, які з'явилися потім, було послано, здавалося, для того, щоб підкреслити його незвичайну, трохи виблідлу синяву і щоб

посилати на землю срібне сяйво. В тому сяйві людські обличчя ставали м'якші й добріші й освітлювалися так, що навіть короткозорі починали добре бачити.

(В. Шевчук)

Вправа 75. Зіставте значення та функції інфінітива в англійській та українській мовах. Яка ще одна форма у системі англійського дієслова у деяких своїх вживаннях синонімічна інфінітиву?

Англійська мова
To begin singing.
To stop crying.
To prevent from going away.

Українська мова
Почати співати.
Припинити плакати.
Не дати піти.

Вправа 76. Визначте категорії та функції англійського герундія. Перекладіть речення на українську мову, визначивши засоби передачі герундія в українській мові та труднощі його перекладу.

1. Nobody can go on living without some belief. 2. Do you mind giving me your name and telephone number, please? 3. I began by explaining the situation in the North. 4. Upon awakening she dressed quickly and left the house. 5. I remember laughing aloud, and the laugh being carried by the wind away from me. 6. Unfortunately, this fruitful silence was ruined by the sound of a door being banged.

Питання для самоперевірки

1. Загальнотипологічна характеристика дієслова як частини мови в англійській та українській мовах.
2. Категорія особи; лексичні й граматичні засоби позначення особи.

3. Категорія числа в особових форм дієслова в порівнюваних мовах.
4. Категорія часу, граматичні та лексичні засоби її вираження.
5. Абсолютний та відносний час. Категорія часової віднесеності.
6. Співвідношення англійської та української систем часових форм для вираження абсолютних та відносних часових значень.
7. Категорія виду (аспектуальність) в англійській та українській мовах.
8. Історія розвитку видно-часових форм у порівнюваних мовах.
9. Категорія стану.
10. Типологія форм і значень стану в різних мовах.
11. Ізоморфізм та аломорфізм у семантиці й формах вираження активу / пасиву в українській та англійській мовах.
12. Проблема середньо-зворотного стану.
13. Функціональні розбіжності у вживанні форм стану в порівнюваних мовах; типологічне обґрунтування.
14. Категорія способу.
15. Граматичні та лексичні засоби вираження модальності, ізоморфні та аломорфні риси.
16. Розбіжності у вираженні категорії способу в українській та англійській мовах.
17. Ізоморфні та аломорфні риси неособових форм дієслова в англійській та українській мовах, їх граматичні категорії.

РОЗДІЛ 4. ТИПОЛОГІЯ СЛУЖБОВИХ ЧАСТИН МОВИ

Службові частини мови – це незмінні синсемантичні одиниці, які не є членами речення, не мають граматичних категорій, а лише зв'язують повнозначні слова в словосполученні й реченні. Їх граматичним значенням є вираження відношень та зв'язків (прийменники, сполучники), означеності (артиклі), специфікації (частки). Окрему групу становлять вигуки та модальні слова. Незважаючи на те, що вони граматично незмінні та не виконують синтаксичної функції у реченні, дані одиниці мають повне лексичне значення: виражають почуття та емоції мовця, його ставлення до поданої у висловлюванні інформації.

Вправа 77. Зробіть аналіз прийменників, зазначивши: 1) з яким відмінком іменника (займенника, субстантивованого слова) вони вжиті; 2) які виражають граматичні відношення; 3) які за будовою; 4) яким синтаксичним зв'язком поєднують форму іменника з головним словом?

1. Сьогодні над Харковом зупинились табуни південних хмар і йде справжній тропічний дощ – густий, запашний і надзвичайно теплий. Горожани зовсім збожеволіли з такої несподіванки й висипали на вулиці (М. Вороний). 2. Ганну Михайлівну вчора запрошували в гості до коваля, проте за клопотами не змогла (Є. Гуцало). 3. Назустріч узбережжю море котить литво бурунів. Весніє вже; цвіте по підгір'ю миндаль, але весна холодна, з вітрами, з дощами, і шторми б'ють майже день крізь день (О. Гончар). 4. Наступного дня, по обіді, Джемма і Соломія зібралися йти до Фаусти Креспи. По дорозі Джемма розповідала про свою артистичну кар'єру (В. Врублівська).

5. Попід вікнами загупало. Іван, не заходячи до хати, пройшов до воріт (М. Олійник). 6. В легких платтях із крeпдешину, в гімнастерках польових, і для щастя, для почину, баяніст заграє для них. На лади поклавши душу, не збиваючись ніде, про землянку, про Катюшу гру на совість поведе (А. Малишко). 7. По той бік затоки вигинається вповодж берега рядок вогнів рибальського селища (І. Гончаренко).

Перекладіть речення на англійську мову, визначте ізоморфні та аломорфні риси применників в англійській та українській мовах.

Вправа 78. З'ясуйте значення та морфологічну будову поданих нижче англійських применників. Порівняйте їх зі значенням та будовою українських відповідників.

In, below, with regard to, during, concerning, till, in front of, without, behind, under, in view of, outside, off, into, until, across, according to, with, along, up, inside, out of, owing to, at, regarding.

Вправа 79. Визначте сурядні та підрядні сполучники, з'ясуйте, до якої групи за значенням вони належать.

1. The stranger had not gone far, so he made after him to ask the name (Ch. Dickens). 2. Be quick, or it may be too late (Ch. Dickens) 3. ... real accuracy and purity she neither possessed, nor in any number of years would acquire (Ch. Bronte). 4. She stood quite silent while Butler appealed to her (Th. Dreiser). 5. Since Miss Wilfer rejected me, I have never again urged my suit (Ch. Dickens). 6. It seemed to him

that he could contrive to secure for her the full benefit of both his life insurance and his fire insurance... (H. Wells). 7. The reference was as plain as it was unexpected (A. C. Clark). 8. Give me your promise that this shall be done (J. B. Priestly). 9. But for a long time we did not see any lights (E. Hemingway). 10. Once they reached the open country the car leapt forward like a mad thing (I. Murdoch). 11. Mrs. Banks has come down into the Yard tonight, on purpose that you should hear him (Ch. Dickens). 12. In that small room he seemed even bigger than I remembered him. 13. He prized the pencil, because it had been a gift from his mother (G. E. Warren). 14. As soon as he had gone, I looked at the clock (Ch. P. Snow).

Вправа 80. Проаналізуйте сполучники за роллю в реченні, за характером семантико-синтаксичних відношень, які вони виражають, та за будовою.

Перекладіть речення на англійську мову. Які спільні та відмінні риси сполучників в англійській та українській мовах?

1. В небі хмарка, наче білий лебідь, пропливає в далекії краї, вітер спілі колоски теребить, а я руки згадую твої (Д. Павличко). 2. Якби з ким сісти хліба з'їсти, промовить слово (Т. Шевченко). 3. В неволі тяжко, хоча й волі, сказати по правді, не було (Т. Шевченко). 4. Татарські погроми зменшили нашу літературну продукцію, проте спинити вони її не змогли (І. Огієнко). 5. Змолоду треба набратися знань, щоб не пуста була твоя власна криниця (І. Цюпа). 6. То наближаючись, то віддаляючись, але не стихаючи зовсім, гуркотіло і гуркотіло два трактори в полі (І. Рябокляч). 7. Не боїться любов розлуки, не дається печалі в руки, синім зором зорить у далі, хоч за це й не дають медалі (А. Малишко). 8. Хіба що земля висохне так,

що аж потріскає, то тільки тоді вони пропадають, а то живуть довго (О. Воропай).

Вправа 81. Виділіть у реченнях частки, назвіть розряд за функцією та з'ясуйте їх значення. Знайдіть аналітичні форми дієслів і розкрийте формотворчу роль часток у них.

1. Вже б нікуди звідси не їхав, так і зостався б у Бережанах (Є. Гуцало). 2. Ми лише зціплювали зуби, намагаючись не ойкати (В. Нестайко). 3. Тож завтра кожний з них піде до рідної оселі, чого ж сидять вони такі смутні та невеселі? 4. Ти ж тут нікого не пускай, та й сам не виходь, хоч би й хто кликав (Казка). 5. Гаразд, моя доню Ізольдо, я золота в сонця візьму, блакиту морського позичить попросим русалку саму. 6. Ти мені покажи, як сідати, то й я сяду. – Та от же так, дивися! 7. Усі сили й життя, віддав він землі, сподіваючись, що вона коли-небудь подарує йому втіху (О. Бойченко).

Дайте англійські відповідники часткам, виявіть їх ізоморфні та аломорфні риси у порівнюваних мовах.

Вправа 82. Знайдіть у реченнях частки та визначте, до яких груп вони належать. Що є спільного та відмінного у класі часток в англійській та українській мовах?

1. It is just because I want to save my soul that I am marrying for money (B. Shaw). 2. Rosa feared this power, but she enjoyed it too. 3. Oh, doctor, do you think there is any chance? (B. Shaw). 4. We merely want to see the girl and take her away (Th. Dreiser). 5. I shall also try to be there at ten (H. Wells). 6. Tom, you'll manage it and if you do I'll give you something ever so nice (M. Twain). 7. They did not even look

at him (W. Faulkner). 8. We followed him along the corridor...
He never looked back, he never hesitated (M. Collins).

Вправа 83. Прочитайте виразно англійські речення. Знайдіть вигуки, визначте, емотивні чи імперативні вони є. Доберіть українські відповідники вигукам, виявіть їхні ізоморфні й аломорфні риси у порівнюваних мовах.

1. “The Boers are a hard nut to crack, uncle James”. “H’m!” muttered James. “Where do you get your information?” (J. Galsworthy). 2. “Good Lord!” said Fleur. “Am I only twenty-one? I feel forty-eight”. (J. Galsworthy). 3. Heavens! How dull you are! (R. B. Sheridan). 4. Ah! You are, both of you are good-natured (R. B. Sheridan). 5. A man jumped on the top of the barricade and, waving exuberantly, shouted: “Americans! Hurrah!” 6. “Hark!” cried the Dodger at this moment, “I heard the tinkle”, catching up the light, he crept softly upstairs (Ch. Dickens). 7. “Who is that?” she cried “Hush, hush!” said one of the women, stooping over her (Ch. Dickens). 8. Well, I don’t like those mysterious little pleasure trips that he is so fond of taking (E .L. Voynich). 9. Here! I’ve had enough of this. I’m going (B. Shaw).

Вправа 84. Прочитайте речення. З’ясуйте функції вигуків та звуконаслідувальних слів за значенням, порівняйте їх з англійськими корелятами. Якими способами перекладаються вигуки на англійську мову?

1. Креслять тригонометричні фігури високо в небі запізнілі журавлі, запитуючи своїм «кру-кру»: – Чуєш, брате мій, товаришу мій? Відлітаємо! (Остап Вишня). 2. Спасибі, – сказала нарешті Улянка. – Я забула, що треба подякувати. 3. Дзелень, дзелень!... – забило на вежі, видно, дев’яту годину (А. Головка). 4. Ого-го! Та тут, мабуть, на

одну підводу не забереш! 5. Ура! Ура, Панченко! – дружно лунають вигуки в залі (О. Бойченко). 6. Тсс! – хтось іззаду. І стихло (А. Головка). 7. Ох, той щоденник... Хоч би він не потрапив до чужих рук...(М. Стельмах). 8. Ой, снігу, снігу! Прийшла в ліс зима. 9. Ет, багато казати, та мало слухати, – хмурніють очі майстра (М. Стельмах).

Вправа 85. Знайдіть у реченнях модальні слова та з’ясуйте їх значення. Перекладіть речення на українську мову та поясніть засоби передачі модальних одиниць цільовою мовою.

1. Over the ridge she would find him. Surely she would find him (H. Wells). 2. He had stopped their mouths, maybe, but at what a cost (J. Galsworthy). 3. Can I possibly have made a mistake? She thought (E. Forster). 4. She was probably dissatisfied just as he was (Th. Dreiser). 5. “May I escort you home?” he said (R. Hichens). 6. “There must be something wrong somewhere”, he said with a solemn, dejected movement of his head (E. Caldwell). 7. Knowledge of something kept from her made him no doubt, unduly sensitive (J. Galsworthy). 8. “You’re to go now, Blick!” said Hunter, getting up (I. Murdoch). 9. I didn’t save a penny last year and so I had to come here for the summer (Ch. Williams). 10. He saw Fleur, standing near the door, holding a handkerchief which the boy had evidently just handed to her (J. Galsworthy). 11. I did something – a certain thing – something I shouldn’t have done – but couldn’t help it! (E. Caldwell). 12. He ought to have phoned Simkin earlier, knowing his habits (T. Bellow).

З’ясуйте ізоморфізми та аломорфізми в засобах вираження модальності в англійській та українській мовах.

Вправа 86. Перекладіть речення на українську мову. Зіставте англійські та українські речення, визначте ізоморфні та аломорфні риси службових (допоміжних) дієслів в обох мовах.

1. He is washing his hair. 2. I do not live in a flat near the centre of the town. 3. I've been to France, Germany, Sweden and the United States. 4. I was born in Dublin in 1981. 5. How did you break the window? 6. She was crying because she had some bad news. 7. They were going to school. 8. They will go to the seaside next summer.

Вправа 87. Перекладіть текст на англійську мову. Зіставте тексти оригіналу та перекладу, проаналізуйте ізоморфні та аломорфні риси службових слів англійської та української мов.

Ярмарок

Ще й сіріти надворі не починало, а під дверима мов з гучномовця:

– На ярмарок! Уставайте!

То Веремій Васильович парою своїх уже до школи під'їхав.

На ярмарок треба зарані вирушати, бо до нього 20 верстов, а приїхати туди треба так, щоб і місце вибрати, щоб і стати як слід і щоб не прогавити жодної з того ярмарку хвилини...

Дехто так іще звечора волами посунув. То так, щоб по дорозі ще й попасти товарижу, – буде тоді вона на ярмарку, як налита, і коштуватиме тоді вона «цілий світ».

– Н-н-о, малі!

Малі біжать, хвостами крутять, «хід» торохтить, печінки, губи й зуби стрибають.

...На ярмарок!

Благословилося на світ. Виткнуло заспаний писок сонце, стьобнуло промінням по луках, по степах, посадах, по левадах...

І видко: аж-аж-аж: ген до того ліска, куди око дістає, дорогою вози потяглися... І кіньми, і волами, і коровами... І гарби, і вози і возенята... З кучами, з сіном, з соломою. А на возах і кури, і вівця скручена, і теля мекає, підвестись намагаючись... А за возами і стригунці, і бузівки, і корівки з прив'язаними до хвоста телятками.

– Гей! Цоб! Цабе! Н-н-но!

На ярмарок!

І ідуть, і ідуть, і ідуть, і ідуть...

І дорога вже не дорога, а строката величезна гадюка, жива й покручена, що за отой лісок, не поспішаючи полізла...

І де її голова, і де її хвіст – невідомо, бо за лісок аж вона потяглася, а хвіст за отим бугром, десь там іззаду...

(Остап Вишня)

Питання для самоперевірки

1. Типологія прийменника.
2. Порівняльний аналіз сполучників англійської та української мов.
3. Спільні та відмінні риси часток у порівнюваних мовах.
4. Вигук в англійській та українській мовах.
5. Типологія модальних слів.
6. Роль службових (допоміжних) дієслів в аналітичних мовах.

ЧАСТИНА II

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Синтаксис виступає в ролі найважливішої ланки не тільки вивчення й опису мови, але й її функціонування. Без синтаксису немає власне комунікації. Синтаксичні звороти різноманітні за своїм обсягом. В системі синтаксичних одиниць найпоспідовніше протиставляються речення та словосполучення, які репрезентують відповідно великий та малий синтаксис. Одиницями типологічного співставлення на синтаксичному рівні мови виступають:

- 1) синтаксичні відношення, синтаксичні зв'язки та синтаксичні процеси;
- 2) словосполучення;
- 3) речення;
- 4) члени речення.

РОЗДІЛ 5.

ІЗОМОРФНІ ТА АЛОМОРФНІ РИСИ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

Словосполучення є найконкретнішою серед інших синтаксичних одиниць. Воно являє собою найвищий ступінь граматичної абстракції, чисте узагальнення безмежної кількості конкретних фраз даної мови (І. V. Khlebnikova). Словосполучення – окрема ланка структури речення. Воно утворюється як комплексне позначення предмета, дії чи якості, що об'єднує два-три різнопорядкові поняття (Г. М. Воронцова). Підставою для визнання словосполучення в ролі мовної одиниці стала наявність у виділених відрізків структури речення специфічної функції (вираження відношень між словами), значення (певний різновид відношень) та форми (модельна

схема, яка передбачає певний спосіб зв'язку слів, наявність відмінкових закінчень та прийменників у залежного слова).

Синтаксичне словосполучення утворюється кожного разу за певною моделлю на основі різних лексичних одиниць для реалізації конкретних смислів конкретного повідомлення. Саме ця ознака словосполучення дає змогу розглядати його, з одного боку, як будівельний матеріал для речення і, з іншого, як компонент, вичленований з речення на основі логічних питань, що ставляться від головного слова. Словосполучення – підпорядкована реченню непередикативна синтаксична одиниця-конструкція, граматичне і змістове поєднання двох або більше повнозначних слів (чи словоформ), яке зі змістового боку є складним найменуванням явищ дійсності, а з формально-синтаксичного – сполученням повнозначних слів за допомогою підрядного або сурядного зв'язку, одиниця, що бере участь у побудові речення.

Вправа 88. Дайте визначення словосполученню. У чому полягає подібність словосполучення до слова (простої і складної будови) та аналітичної одиниці, які особливості зумовлюють їх відмінність? Яким чином можна довести, що "merry-go-round" в англійській мові та "сінокіс" в українській є словами, а "a merry fellow" та "косити сіно" - словосполученнями?

Вправа 89. Розподіліть наведені нижче словосполучення за видами синтаксичного зв'язку. Визначте основний (стрижневий) та залежний компоненти у словосполученнях, побудованих на основі підрядного зв'язку.

Англійська мова

He came to stay.
The weeping and kicking
stopped.
They survived and came
back.
She came to see you and have
a talk.
I saw a large crowd.

Українська мова

Я вас поважав та пам'ятав.
Настав час прощатись.
Він одержав бажаного
листа.
Дорослі та діти весело
сміялись.
Делегація прибула до
Одеси.

Вправа 90. Охарактеризуйте підрядні словосполучення за типом семантико-синтаксичних відношень між їх компонентами та морфологічним вираженням стрижневого слова.

Англійська мова

A lovely face.
To write a novel.
To sit still.
A desire to work.
Laughing children.
A teacher's desk.
To come in time.
The first day.
The beginning of July.
To depend on nobody.
A spring garden.
To elect Smith chairman.
To be able to help.
To meet her.

Українська мова

Миловидне обличчя.
Написати роман.
Сидіти тихо.
Бажання працювати.
Радіючі діти.
Стіл учителя.
Прийти вчасно.
Перший день.
Початок липня.
Ні від кого не залежати.
Весняний сад.
Обрати Сміта головою.
Бути у змозі допомогти.
Зустріти її.

Визначте засоби синтаксичного зв'язку (узгодження, прилягання, керування) в поданих англійських та українських словосполученнях.

Який із засобів є основним для кожної з двох мов? Типологічні відмінності якого мовного рівня зумовлюють різницю у провідних засобах синтаксичного зв'язку в англійській та українській мовах?

Вправа 91. Розподіліть англійські та українські словосполучення за трьома групами залежно від засобів синтаксичного зв'язку між їх компонентами: а) словосполучення з узгодженням; б) словосполучення з керуванням; в) словосполучення з приляганням.

Англ.: the edge of the bowl, those people, a tiny mouth, a teacup of water, Knights of the Round Table, old noises, magic beggar, parrot's name, letters to write, Text Five, a mile's distance.

Укр.: радісна звістка, школи в районі, професор Іванов, рядки з листа, історія країни, путивльський ліс, букети квітів, дорога в нікуди, привіт від подруги, вказівка секретарю, двадцятирічна вчителька.

Вправа 92. Випишіть словосполучення, згрупуйте їх за типом синтаксичного зв'язку. Дайте повну характеристику кожному типу зв'язку (узгодження – повне чи неповне, за якими граматичними категоріями (рід, число, відмінок), у яких формах; керування – присубстантивне, придієслівне, приад'єктивне, приадвербіальне; сильне чи слабе; прийменникове чи безприйменникове; у якому відмінку).

1. Сивим туманом слався вонючий тютюновий дим самосадовий, легко хвилями гойдався над головами селян (А. Головка). 2. Обабіч по схилах гір розсипалися отари кіз та овець (О. Гончар). 3. Так жадібно пилося повітря, так

вільно дихали груди, так широко очі дивилися немов востаннє (М. Коцюбинський). 4. На восьме літо у неділю, неначе ляля в льолі білій, святе сонечко зійшло (Тарас Шевченко). 5. Він легко перекинув за обрій ніч і звитяжцем простував назустріч дневі (Б. Антоненко-Давидович).

Перекладіть виписані словосполучення на англійську мову, порівняйте типи синтаксичного зв'язку в мові перекладу.

Вправа 93. Для зручності запису компонентного складу словосполучення можна використовувати такі позначення: К – стрижневий компонент, А – залежний компонент. Для морфологічної характеристики компонентів вживаються традиційні позначення: *v* – дієслово, *n* – іменник, *p* – займенник, *a* – прикметник, *pn* – числівник, *s* – відмінок (при передачі засобів синтаксичного зв'язку), () – для позначення узгодження компонентів із зазначенням, за якими категоріями відбувається узгодження.

Запишіть у вигляді формул запропоновані нижче словосполучення.

Англійська мова
A wishing day.
My love.
To begin laughing.
To see him.
To explain to a pupil.
This bird.

Українська мова
Великі очі.
Здійснити мрію.
Зустріти нас.
Перша перемога.
Вирішити залишитися.

Вправа 94. Чим визначається важливість позиційного критерію – розміщення компонентів – у

межах словосполучення у двох мовах? Проаналізуйте наведені нижче словосполучення англійської та української мов та з'ясуйте: а) в яких із них можливі зміни розміщення компонентів без порушення змісту; б) які смислові зрушення можливі при зміні порядку розміщення компонентів; в) в якій із двох мов позиція залежного компонента має сталий характер?

Англійська мова
Loving children.
A large city.
A stone wall.
To help a friend.
To give Mary a prize.

Українська мова
Люблячі діти.
Велике місто.
Кам'яна стіна.
Допомогти другу.
Вручити Мері нагороду.

Вправа 95. Яким чином можуть розміщуватися стрижневий та залежний компоненти в атрибутивних словосполученнях щодо один щодо одного? Розподіліть дані англійські та українські атрибутивні словосполучення на препозитивні та постпозитивні. Які ізоморфізми та аломорфізми в комбінаториці компонентів словосполучень ви виявили?

Англійська мова
A house of grass.
A beautiful house.
A gravel path.
Their hats.
The art of painting.
Reasons to speak.
Page Seven.
Feeble efforts.
A telephone call.
Lust for life.

Українська мова
Рідна мова.
Уміння слухати.
Комір сорочки.
Третя година.
Поїздка до театру.
Допомога сім'ї.
Громадянин майбутнього.
Переможці у районі.
Мої уявлення.
Велич подвигу.

Вправа 96. Доберіть формульний запис наведених нижче типів атрибутивних словосполучень:

- а) атрибутивно-препозитивні з узгодженням;
- б) атрибутивно-препозитивні з керуванням;
- в) атрибутивно-препозитивні з приляганням;
- г) атрибутивно-постпозитивні з керуванням;
- г) атрибутивно-постпозитивні з приляганням;
- д) атрибутивно-прийменникові з постпозицією та керуванням;
- е) атрибутивно-прийменникові з постпозицією та приляганням.

1) $(A + K)$; 2) $K^n + pr + A^n$; 3) $A^n + K^n$;
4) $A^n_c + K$; 5) $K^n + pr + A^n_c$; 6) $K^n + A^n_c$; 7) $K^n + A^n$.

Вправа 97. Проаналізуйте тип атрибутивно-препозитивних словосполучень з узгодженням в українській мові (**A + K**) та його аналог з приляганням в англійській мові **A + K**.

а) Визначте частиномовну належність залежних компонентів поданих нижче українських словосполучень.

Зелена трава, перший урок, мій зошит, працююча жінка, сніговий покрив, студентське життя, січневий день, вузька доріжка, восьмий тиждень, їхня порада, читаюча машина, хутряна шапка, коротка сукня, зимовий сад, шкільне подвір'я, срібні ниті, тракторний завод.

б) Розподіліть наведені у завданні **(а)** словосполучення за групами, розшифрувавши їх формульний запис:

I. $(A^a + K^n)$; III. $(A^{nu} + K^n)$;
II. $(A^p_{poss} + K^n)$; IV. $(A^v_{pt} + K^n)$.

в) Перекладіть словосполучення із завдання (а) на англійську мову та визначте їхній тип в англійській мові. Які типологічні особливості англійської мови щодо переважаючих засобів синтаксичного зв'язку зумовили широке вживання атрибутивних словосполучень типу **A + K** в англійській мові?

г) Розподіліть подані англійські атрибутивні словосполучення типу **A + K** за підтипами, розшифрувавши їх формульний запис:

I. $A^n + K^n$;

III. $A^{vpt} + K^n$;

II. $A^a + K^n$;

IV. $A^{nu} + K^n$.

A true scholar, a retired general, American producer, the third day, a brick house, a faithful friend, a speaking orator, a perfect stranger, spring leaves, the fourth part, a leading article, a kitchen table, a certain winner, the seventh day, a leather bag, April weather.

г) Яка частина мови використовується при перекладі на українську мову таких англійських словосполучень з іменником в атрибутивній функції:

television watcher, glass capsule, chocolate river, grass roof, school uniform, October morning, vegetable stew, steel helmet, evil thing.

Яка частина мови в межах словосполучень, що розглядаються, не може вживатися в ролі атрибута в українській мові?

д) Які структурно-типологічні особливості англійської та української мов зумовлюють різницю у

структурі атрибутивного словосполучення в умовах, коли атрибут виражає ознаку предмета щодо іншого предмета?

Порівняйте:

Silk blouse – шовкова блузка.

Diamond ring – діамантовий перстень.

Chocolate factory – шоколадна фабрика.

Stone wall – кам'яна стіна.

Winter day – зимовий день.

Apple tree – яблуня (яблуневе дерево).

Theatre goer – театрал (театральний глядач).

Які зміни: синтаксичного характеру виникають при перестановці членів атрибутивних словосполучень в українській мові? Порівняйте:

шовкова блузка – блузка шовкова, діамантовий перстень – перстень діамантовий, шоколадна фабрика – фабрика шоколадна.

Які зміни лексичного характеру виникають при перестановці членів атрибутивних словосполучень в англійській мові? Порівняйте:

silk blouse – blouse silk;

diamond ring – ring diamond;

chocolate factory – factory chocolate.

Зробіть переклад словосполучень з другого стовпчика.

е) Для якої мови атрибутивно-препозитивні словосполучення з узгодженням становлять типологічну особливість? У яких граматичних категоріях відбувається узгодження у цих сполученнях в українській мові?

Порівняйте:

білий сніг – біла ковдра – біле поле; сонячний день – сонячного дня; соснове дерево – соснові дерева.

Чи представлений атрибутивно-препозитивний тип з узгодженням у сучасній англійській мові і якщо так, чи є він нечисленним / численним? Обґрунтуйте відповідь, спираючись на морфологічні особливості іменних частин мови в сучасній англійській мові.

Порівняйте:

this book – these books.

that book – those books.

Вправа 98. Розподіліть англійські атрибутивно-препозитивні словосполучення з керуванням $A^n_c + K$ на дві групи відповідно до семантики залежного атрибута:

the children's toys, the spy's companion, a day's work, a moment's thought, the boy's bicycle, the horse's tail, today's paper, the decade's events, the hockey season's first event, the dog's collar, several week's vacation, Paganini's last performance.

Перекладіть словосполучення на українську мову. Зверніть увагу на те, що атрибутивно-препозитивним словосполученням з керуванням ($A^n_c + K$) в англійській мові можуть відповідати атрибутивні сполучення двох типів в українській мові: *the children's toys* – *дитячі іграшки*; *іграшки дітей*.

Вправа 99. а) Визначте частиномовну належність стрижневого та залежного компонентів атрибутивно-постпозитивних словосполучень з приляганням $K + A$, розподіливши подані англійські та українські словосполучення залежно від морфологічної характеристики компонентів на 3 групи:

I. $K^n + A^n$;

- II. $K^n + A^v$;
 III. $K^n + A^{nu}$.

Англійська мова	Українська мова
The River Severn, Lord Nelson, a desire to point, Chancellor Brandt, Note Five, a lawyer to consult, advice to follow, a book to read, Doctor Brown, Letter Six, Captain O'Connor, Unit Seven, Page Twelve, a letter to answer	Порада подумати, професор Павлов, майор Томін, місто Коломия, наказ вистояти, ріка Міссісіпі, прохання помовчати, інспектор Іванов, бажання винайти, суддя Смирнов, острів «Кенгуру», країна «Дельфінія»

Які з розглянутих підтипів атрибутивно-постпозитивних словосполучень з приляганням $K + A$ є ізоморфними у двох мовах, які з них виявляють аломорфізм?

б) Перекладіть словосполучення на українську (англійську) мову. В яких синтаксичних одиницях (словосполучення чи речення) реалізуються значення даних словосполучень в українській мові?

An article to read, wish to help, a monument to erect, things to remember, telegrams to send, a desire to travel, necessity to participate, an impulse to create, a letter to send.

Вправа 100. а) Розподіліть наведені нижче українські атрибутивно-постпозитивні словосполучення з керуванням $K^n + A^n$ на 3 групи залежно від форми відмінка залежного компонента:

- I. $K^n + A^{n\text{gen}}$; II. $K^n + A^{n\text{dat}}$; III. $K^n + A^{n\text{inst}}$.

Тінь каштана, користування компасом, дорога лісом, гирло річки, щастя дітей, вдячність лікарям, поїздка теплоходом, телеграма адресату, учасники мітингу, екіпаж корабля, допомога учню, порада подрузі, подорож машиною, лист бабусі, громадянин країни.

б) Перекладіть українські словосполучення, виділені вами в підтип **Kn + Aⁿgen**, на англійську мову. Чи можна в англійській мові використовувати в усіх випадках перекладу цих словосполучень присвійний відмінок іменників? Порівняйте можливості українського родового відмінка та генітива в англійській мові. З чим пов'язані обмежені у вживанні форми **-s (-s')** в англійській мові?

Вправа 101. Розподіліть українські атрибутивно-прійменникові словосполучення з постпозицією і керуванням **K + pr + Aⁿc** на 4 типи:

I. $K^n + pr + A^n_{gen}$;

II. $K^n + pr + A^n_{dat}$;

III. $K^n + pr + A^n_{acc}$;

IV. $K^n + pr + A^n_{inst}$.

Поле за селом, казка про тварин, навчання з наполегливістю, піклування про здоров'я, будинок над морем, гроші на книги, покривало з вовни, банка з соусом, робота по дому, робота в саду, відстань від міста, місток через струмок, товариші по університету, балет на музику, дах із черепиці, папір для письма, здібність до мов, подорож по морю, танці під магнітофон, замок від дверей, малюнок з альбому, політ на кулі, квартира без зручностей, зустріч у подруги, прогулянка з матусею.

Перекладіть українські словосполучення на англійську мову. До якого переважного типу атрибутивних словосполучень їх можна віднести?

Вправа 102. Визначте основні типи наведених нижче атрибутивних словосполучень в англійській та українській мовах і запишіть їх за допомогою формул.

Англійська мова	Українська мова
The teacher's bag, Exercise Eight, the tales of the Amber Sea, golden hair, the book to read, Oxford University, the leg of the table, these children, weekly magazine, the rabbit's tail, an ability to draw	Місто Феодосія, вправи під музику, пухнате котеня, вечори на околицях, читання зі сцени, звичка обмірковувати, чудова дівчинка, тітчина кофта, спосіб мислити, уміння писати

Вправа 103. З наведених нижче уривків англійського тексту та його перекладу на українську мову випишіть атрибутивні словосполучення, запишіть їх моделі та охарактеризуйте їх, звернувши увагу на ізоморфні й аломорфні риси.

Англ.: They looked out across the endless acres of Gerald O'Hara's newly ploughed cotton fields toward the red horizon. Now that the sun was setting in a welter of crimson behind the hills across the Flint River, the warmth of the April day was ebbing into a faint but balmly chill.

Spring had come early that year, with warm quick rains and sudden frothing of pink peach blossoms and dogwood dappling with white stars the dark river swamp and far-off hills. Already the ploughing was nearly finished, and the bloody glory of the sunset coloured the fresh-cut furrows of red Georgia clay to even redder hues. The whitewashed brick plantation house seemed an island set in a wild red sea, a sea spiralling, curving, crescent billows petrified suddenly at the moment when the pink-tipped waves were breaking into surf...

The rolling foothill country of north Georgia was ploughed in a million curves to keep the rich earth from washing down into the river bottoms (M. Mitchell).

Укр.: Усі подивились туди, де на горизонті над щойно зораними безкраїми бавовняними полями Джеральда О'Хари полум'янів захід. Вогняно-червоне сонце сідало за високий гористий берег річки Флінт, і на зміну квітневому теплу з подвір'я повіяло духмяною прохолодою.

Весна рано прийшла в цьому році – частими теплими дощами і стрімко киплячою біло-рожевою піною у кронах кизилкових та персикових дерев, що обсіпали темні заплави річок і схили далеких пагорбів блідими зірочками своїх квітів. Оранка вже підходила до завершення, і багряна вечірня зоря забарвлювала свіжі борозни червоної джорджіанської глини ще густішим багрянцем... Вибілений вапном цегляний садибний будинок здавався острівцем серед збентеженого моря зораної землі, серед червоних, здійнятих, серпоподібних хвиль, наче закаменілих у момент прибою... Пагорбисті передгір'я Північної Джорджії зорювалися зигзагоподібно, утворюючи безліч спіралей, щоб не дати важкому ґрунту сповзти на дно річки.

Вправа 104. З'ясуйте семантичні відношення між стрижневим та залежним компонентами словосполучень з непрямым об'єктним керуванням і відповідно їх належність до дативної $K^v + A^{n(p)}_{dat}$, інструментальної (орудної) $K^v + A^{n(p)}_{inst}$ та генітивної $K^v + A^{n(p)}_{gen}$ груп у межах одного підтипу.

Завдати тривоги, вчепитися кігтями, допомагати батькам, писати ручкою, досягти мети, кивати рукою,

пояснити учню, випити води, вірити вчителю, писати олівцем, зичити успіху, купити хліба, кивати головою, вкритися інеем, пахне м'ятою, подарувати Тарасові.

Перекладіть подані приклади на англійську мову. Які засоби вираження синтаксичного зв'язку використовуються в англійській мові для передачі аналогічних відношень?

Вправа 105. Перекладіть на українську мову наведені нижче англійські словосполучення з предикативною валентністю стрижневого дієслова. Словосполучення якого підтипу в українській мові їм відповідають?

To continue travelling, to start writing, to begin reading, to stop laughing, to quit crying.

Вправа 106. Яка характерна риса є спільною для об'єктно-прийменникового типу з керуванням $K^v + pr + A^c$ в українській та англійській мовах? Чому в українській мові, на відміну від англійської, вирізняють ланцюг підтипів у межах даного типу? Які прийменники в українській мові керують одним відмінком, двома, трьома відмінками?

Визначте підтип запропонованих нижче українських словосполучень і запишіть їх у вигляді формул. Порівняйте їх із підтипами англійських відповідників.

Забирати у полон, рости над ставом, від'їхати від будинку, повернутися до сніданку, забути про справу, поставити за шафу, охороняти від хвороб, вишивати на рушниках, стежити за дітьми, працювати під землею,

впасти з даху, працювати з друзями, прилетіти з Німеччини, їхати по дорозі.

Вправа 107. Дайте відповідно українські та англійські еквіваленти наведених нижче простих об'єктних словосполучень.

Англ.: to play the piano, to play chess, to ride a bicycle, to drive a car.

Укр.: шукати роботу, писати статтю, прохання надати допомогу, говорити пошепки, заважати комусь.

З'ясуйте ізоморфні та аломорфні ознаки українських та англійських словосполучень, пов'язані з безприйменниковим в одній з мов та прийменниковим в іншій способами приєднання залежного компонента до головного.

Вправа 108. Розшифруйте наведені нижче формули і дайте визначення кожного з типів складних (з подвійною валентністю – об'єктною та предикативною) об'єктних словосполучень.

$K^V + A^n_c + A^n_c$ – подарувати матері подарунок;
 $K^V + A^n_c + A^n$ – to give John a present;
 $K^V + A^{n(p)}_c + A^V_{inf}$ – попросити сестру допомогти;
to ask her to help;
 $K^V + A^n_{dir} + A^V_{inf}$ – to hear the wife sing.

Вправа 109. Які два підтипи можна вирізнити в межах складних об'єктно-постпозитивних словосполучень з керуванням і подвійною валентністю $K^V + A_c + A_c$ в українській мові? Які типологічні особливості сучасної

англійської мови з точки зору способів вираження синтаксичного зв'язку зумовлюють відсутність у ній даного типу?

Порівняйте два словосполучення і з'ясуйте, чому вони належать до двох різних типів, які це типи?

To send a friend a letter; відправити другові листа.

Вправа 110. Проаналізуйте наведені нижче англійські словосполучення і визначте, до яких типів вони належать:

to see the boy run, to want the boy to run, to see him run, to want him to run, to make the boy run, to make him run.

Покажіть за допомогою стрілок подвійну валентність стрижневого компонента, що виражається у його синтаксичних зв'язках з іменним та дієслівним об'єктами.

Перекладіть перелічені словосполучення на українську мову. В яких синтаксичних одиницях (словосполучення чи речення) реалізуються значення поданих словосполучень в українській мові?

Питання для самоперевірки

1. Синтаксис як об'єкт порівняльної граматики.
2. Фактори, що уможливають типологічне порівняння на синтаксичному рівні (за І.В. Корунцем).
3. Порівняльний аналіз способів та засобів синтаксичного зв'язку в англійській та українській мовах.
4. Синтаксичні процеси у порівнюваних мовах.
5. Типологія словосполучень.

6. Типи атрибутивних словосполучень в англійській та українській мовах.
7. Типи об'єктних словосполучень у порівнюваних мовах.
8. Ізоморфні та аломорфні типи словосполучень в українській та англійській мовах.
9. Порівняльно-зіставний аналіз типів словосполучень в англійській та українській мовах.
10. Міжмовна інтерференція у перекладі словосполучень.

РОЗДІЛ 6. КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ ГОЛОВНИХ ТА ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

Теоретичне вивчення структури речення передбачає побудову його моделі. Традиційна граматики дотримується моделі з виділенням членів речення. Відповідно аналіз речення містить виділення головних і другорядних членів речення та морфологічних засобів їх вираження.

Вправа 111. Українська та англійська мови належать до різних структурних типів. Проаналізуйте наведені нижче речення і дайте відповідь на питання: де найбільш чітко простежуються їх типологічні розбіжності – у морфології чи синтаксисі?

Англійська мова	Українська мова
It was warm in the room.	У кімнаті було тепло.
His thin pale face expressed nothing.	Його худе бліде обличчя нічого не виражало.
At five sharp I left the house.	Рівно о п'ятій я вийшла з дому.
I have nothing to do.	Мені нічого робити.
I've done everything.	Я вже все зробив.

Вправа 112. На основі сукупності яких факторів можна визначити синтаксичну функцію слів у наведених нижче англійських реченнях?

She turned abruptly and faced John. The illness took a dangerous turn; the man's face was flushed with fever.

Вправа 113. Слова яких частин мови виконують функції: а) підмета; б) присудка в англійській та українській мовах? Проаналізуйте наведені нижче речення та з'ясуйте, які типологічні особливості української та англійської мов можна виділити щодо вираження підмета та присудка.

Англійська мова	Українська мова
It makes me happy to see you.	Я радий Вас бачити.
Swimming is prohibited.	Купатися заборонено.
It is getting cold.	Холодніє.
There was a long pause.	Настала довга мовчанка.
Laughing is healthy.	Сміх корисний для здоров'я.
My brother is a doctor	Мій брат - лікар

Вправа 114. У наведених нижче реченнях виділені іменники є означеннями. З'ясуйте показники синтаксичної функції в кожній із мов. Які типологічні особливості морфологічного та синтаксичного рівнів української та англійської мов ілюструють ці приклади?

Укр.: а) Людина **слова** ніколи б так не вчинила.

б) Він – людина **діла**.

Англ.: а) A man of **action** really does things.

б) He is a man of his **word**.

Вправа 115. З'ясуйте, чи вживаються слова “stone” та “wall” як одна й та сама частина мови, один і той самий член речення в наведених нижче прикладах?

- a) A stone wall surrounded the garden.
- б) The wall stone was too heavy to lift.

Вправа 116. Якими членами речення є виділені слова в наведених нижче реченнях? Визначте засоби вираження синтаксичних відношень, характерні для даних членів речення в українській та англійській мовах. Виділіть аломорфні та ізоморфні ознаки.

Англ.: I saw a lovely **sight**. He **helps me** a lot. These parts are **deserted**. A **vast** plane unfolded before **us**.

Укр.: Карета під'їхала до **будинку**. **Криві** вулички збігалися до центру міста. Дзвіночок **дзвенів** і дзвенів. **Подія** зворушила мене.

Вправа 117. Визначте граматичний підмет і граматичний присудок у реченнях.

Укр. Мені хочеться їсти. Темно. У килимі дірка.

Англ.: It is cold. It rains heavily. There is a hole in the carpet.

Чи можуть існувати речення: а) без підмета; б) без присудка в українській та англійській мовах?

Вправа 118. В англійській мові поширені речення типу *It is nice to see you. There is a book on the table*, які є досить типологічними для англійської мови. Чому подібні речення викликають труднощі в україномовних студентів?

Порівняйте два англійські речення:

There is a book on the table.

The book is on the table.

Перекладіть ці речення на українську мову. Які засоби використовуються в українській мові для вираження категорії означеності / неозначеності?

Вправа 119. Який із нижченаведених прикладів належить до випадків формально-граматичного узгодження підмета з присудком, а який – семантичного (вираження лексичного значення множинності)?

This company is very pleasant.

Our company were a strange lot.

Які труднощі виникають під час вивчення англійських прикметників із субстантивованим значенням? Яке числове значення мають ці прикметники і в яких формах воно виражається? Наведіть приклади речень із ними.

Які типологічні особливості англійського дієслова щодо граматичних категорій зумовлюють більш широке вживання підтипу з неузгодженим підметом в англійській мові порівняно з українською? В якій з мов узгодження має регулярний формально-граматичний характер?

Вправа 120. Проаналізуйте наведені нижче приклади і виділіть у них підтип з узгодженим та неузгодженим присудком.

Bad workmen often blame their tools.

Shall I do it? – You must.

He is eager to come. – Well, he may.

He gives generously.

Чому єдиний випадок узгодження підмета з присудком у третій особі однини викликає труднощі у студентів?

Вправа 121. Перекладіть англійські та українські речення відповідно на українську та англійську мови. Які структурні розбіжності у складі присудка можна спостерігати в даному випадку в українській та англійській мовах?

Англ.: I don't want you to fall ill. He is a boy of some talent. You'll also grow old one day.

Укр.: Я хочу, щоб ти помовчав. Він хитнувся. Він став інженером.

Вправа 122. Проаналізуйте присудки в наведених нижче реченнях та з'ясуйте, чи є вони одно- чи двокomпонентними.

He was obviously listening at the door.

He was wicked and scheming.

You should do it by all means.

I told you that I should do it.

Вправа 123. Зробіть синтаксичний розбір головних і другорядних членів речення за схемою: 1) визначте групу підмета і групу присудка; 2) назвіть простий чи складений підмет і чим він виражений; присудок простий, складений, подвійний; 3) іменний чи дієслівний, чим виражений; 4) дайте повну характеристику додатків (прямий / непрямий, засіб морфологічного вираження, значення

відмінкової форми), означень (узгоджене / неузгоджене (керування, прилягання), тип зв'язку, поширене / непоширене, засіб морфологічного вираження), обставин (значення, засіб морфологічного вираження).

А 1. Настя пішла за матір'ю слідом (І. Нечуй-Левицький). 2. Сотні солов'їв щебетали на кущах молодого поросту (П. Мирний). 3. Шофер почав скидати на землю важкі мотки дроту (Ю. Збанацький). 4. Іван був дев'ятнадцятою дитиною в гуцульській родині Палійчуків (М. Коцюбинський). 5. У млині стояв теплий, приємно солодкуватий запах свіжої кукурудзяної муки (М. Коцюбинський). 6. На землі безладно розкидано каструлі, бляшанки з-під варення і кайла з обгорілими держаками (Ю. Смолич). 7. Причерствілий хліб, принесений орачем увечері додому, – найкращий хліб мого дитинства (М. Стельмах). 8. Зацвіла весна красна, квітом-цвітом простелилась до села (А. Малишко). 9. Трохи одпочити дозволено бідолохам та води напитись (Т. Шевченко). 10. Пропахли села сіном і травою в чеканні жнив і спілої черешні (А. Чубинський). 11. Знадвору веранду обплітав густими звоями дикий виноград (В. Кучер). 12. Днями сиділи в нетопленій хаті і не варили страви (М. Коцюбинський). 13. Мати пішла на город по буряки (П. Мирний). 14. Брови й плечі його полізли високо від здивування (О.Довженко). 15. І одразу наче всій природі дихнулося вільніше (О. Гончар). 16. У відчинених дверях досвітнім павутинням вигойдувався дим, а назустріч йому пробивався такий сонячний пилок, наче він творився в пору яблуневих відцвітань (М. Стельмах).

Б 1. Your coming home has made me as foolish as a young girl of nineteen (J. Abrahams). 2. It is distressing to me, Sir, to give this information (Ch. Dickens). 3. The sky shone

pale (K. Mansfield). 4. I began to slammer my apologies (Du Marnier). 5. These days are finished ... I must begin living all over again (Du Maurier). 6. Why do you not want him to comeback and see me today? (K. Mansfield). 7. Laura helped her mother with the good-byes (K. Mansfield). 8. The first day's journey from Gaza to Ascalon was intolerably tedious (A. Douglas). 9. The two men faced each other silently (A. Douglas). 10. It was just one little sheet of glass between her and the great wet world outside (K. Mansfield). 11. Lucia stopped them in their tracks with a stern command (A. Douglas). 12. She had to talk because of her desire to laugh (K. Mansfield). 13. He takes a glass and holds it to Essie to be filled (B. Shaw). 14. And for all her quiet manner, and her quiet smile, she was full of trouble (Ch. Dickens). 15. Then Gallic cleared his throat, and faced his son with troubled eyes (A. Douglas).

Перекладіть речення на англійську (А), українську (Б) мову, виявіть ізоморфні та аломорфні риси у відповідних членів речення у вихідній та в цільовій мовах.

Питання для самоперевірки

1. Типологія членів речення.
2. Структурно-семантичні типи головних членів речення в українській та англійській мовах, ізоморфні та аломорфні риси:
 - підмета;
 - присудка.
3. Підмет у неозначено-особових і безособових реченнях в англійській та українській мовах; міжмовні відповідники.

4. Присудок у моделі **V + A** з дієсловами-зв'язками в англійській мові та його структурний відповідник в українській мові.
5. Ізоморфізм та аломорфізм у структурно-семантичних типах другорядних членів речення в англійській та українській мовах:
 - додатка;
 - означення;
 - обставини.
6. Типологічний аналіз відокремлених членів речення в порівнюваних мовах.

РОЗДІЛ 7. РЕЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Речення – синтаксична одиниця комунікативної природи. Основними характеристиками речення є предикативність, фінітність, модальність, номінативний та комунікативний аспекти, інтонація. Існують різні критерії класифікації речень: кількість членів речення, мета висловлювання, подана в реченні інформація, число предикативних структур та наявність у них підмета і присудка, характер підмета і т.д. Відповідні типи речень у порівнюваних мовах є об'єктом типологічного дослідження.

Типологічна характеристика простого речення

Вправа 124. Визначте типи речень за метою висловлювання. З'ясуйте ізоморфні та аломорфні риси речень англійської та української мов щодо мети висловлювання.

Укр.: 1. Виходь із свого тихого захисту – гущини лісової, де ти в холодочку пахучому спочиваєш оповідні, ховаючись від гарячої спеки! (Панас Мирний). 2. В синьому промінні впали в трави тіні (Г. Коваль). 3. Може, це ти на уламках імперій встала, в неволі народжена пісне? 4. Краплини воску скапували вниз (Л. Горлач). 5. Тебе одну я серцем викликаю, одне ж бо тільки серце в грудях є! (О. Ющенко). 6. Нехай мої струни лунають, нехай мої співи літають по рідній коханій моїй стороні (Леся Українка). 7. Люблю я жить! 8. Хто ж це біля столу з друзями сидить серед книжок? (В. Швець). 9. Колосом і цвітом оповита, знов розхорошілася земля (Б. Степанюк)

Англ.: Laura was terribly nervous. Tossing the velvet ribbon over her shoulder, she said to a woman standing by, “Is this Mrs. Scott’s house?” and the woman, smiling queerly, said, “It is, my lass”. Oh, to be away from this! She actually said, “Help me God!” as she walked up the tiny path and knocked. To be away from these staring eyes, or to be covered up in anything, one of those women’s shawls event I’ll just leave the basket and go, she decided. I shan’t even wait for it to be emptied.

Then the door opened. A little woman in black showed in the gloom. Laura said “Are you Mrs. Scott?” But to her horror the woman answered. “Walk in, please, miss”, and she was shut in the passage. “No”, said Laura, “I don’t want to come in. I only want to leave this basket.”

The little woman in the gloomy passage seemed not to hear her. “Step this way, please, miss,” she said in an oily voice, and Laura followed her (K. Mansfield).

Вправа 125. Першим за ступенем важливості критерієм визначення типу розповідного речення вважають наявність у ньому двох чи одного головних

членів. Поділіть речення на односкладні та двоскладні, непоширені та поширені, з'ясуйте їх типологічні характеристики у порівнюваних мовах.

Англ.: 1. He stared amazed at the calmness of her answer (J. Galsworthy). 2. We must go to meet the bus (A. J. Cronin). 3. Obedient little trees, fulfilling their duty (E. Kahler). 4. A beautiful day, quite warm (J. Galsworthy). 5. The bell rang (K. Mansfield). 6. Sometimes the past injects itself into the present with a peculiar force (S. Heym). 7. Garden, an old-fashioned one, full of roses. Time of year, July. Basket chairs, and a table covered with books, are set under a large yew-tree (O. Wilde).

Укр.: 1. Стебла багряніють (Гр. Тютюнник). 2. Вдень почне дрімати на ходу (О. Гончар). 3. Іду садом на край кутка, до провалля, і вже здалеку бачу маленьку білу постать на обніжку (Гр. Тютюнник). 4. Колосся спіле. Перепілок схлип (В. Коломієць). 5. І знов лечу (Т. Шевченко). 6. Дорога. Ранок. Тиша. Довгий яр, весь білою черемхою залитий. Гроза минула, і пахучі квіти усі в краплинах (М. Рильський).

Вправа 126. Зробіть формульний запис словопорядку у нижченаведених реченнях, що демонструють його основні типи. З'ясуйте позицію присудка щодо підмета: а) на початку; б) у середині; в) в абсолютному кінці. Які типологічні групи мов можна виділити на основі критерію словопорядку?

Англ.: *The sun is shining.*

Фр.: *Le soleil brille.*

Нім.: *Die Sonne scheint.*

Укр.: *Сонце світить. Світить сонце.*

Рос.: *Солнце светит. Светит солнце.*

Тур.: *ben okulagidiyourum* (буквально: я школа в йду).

Вправа 127. Типологічно значущим є критерій узгодження / неузгодження присудка з підметом у двоскладному реченні.

а) Проаналізуйте подані нижче предикативні словосполучення і визначте, у яких категоріях спостерігається узгодження підмета з присудком у теперішньому часі, у минулому часі:

я пишу (бачу), ми пишемо (бачимо); ти пишеш (бачиш), ви пишете (бачите); він (вона) пише (бачить), вони пишуть (бачать); я писав (ла) (бачив (ла)), ми писали (бачили); ти писав (ла) (бачив (ла)), ви писали (бачили); він (вона) писав (ла) (бачив (ла)), вони писали (бачили).

Чи може узгодження у роді розглядатись як типологічна ознака? Чи проходить воно через усю підсистему українського дієслова? Якими формами часу і числа воно обмежене?

б) Перекладіть на англійську мову перелічені вище українські словосполучення, визначте випадки узгодження та їх відсутність в англійській мові.

До якого висновку приводить зіставлення української та англійської форм щодо ступеня поширеності узгодження як засобу вираження синтаксичного зв'язку підмета з присудком у кожній з мов?

Вправа 128. Проаналізуйте наведені нижче словосполучення щодо критерію взаєморозташування означуваних та означених членів речення.

Які з відомих вам європейських мов використовують препозитивні структури, постпозитивні структури?

Англійська	Німецька	Українська	Французька
(the) cold snow	die warme	високе небо	le ciel bleu
white clay	Sonne	зелений ліс	la neige froide
brown bread	der dichte Wald	веселий	le soleil chaud
long hours	das neue Buch	травень	l'air frais
warm breeze	schöne Blumen	дощовий день	l'avenue déserte
	grüne Bäume	довгий шлях	

Вправа 129. У яких відомих вам мовах словопорядок є фіксованим? Як називається спосіб вираження синтаксичних відношень за допомогою фіксованого порядку слів? Порівняйте виділені структури в англійській та українській мовах з точки зору їх синтаксичного статусу і визначте залежність їх граматичних та лексичних значень від змін у розміщенні компонентів.

Англ.: This is **horse cavalry**. – This is a **cavalry horse**.

This is a **silver spoon**. – This is **spoon silver**.

Укр.: Це **важка робота**. - Ця **робота важка**.

Була **сувора зима**. - Цього року **зима сувора**.

Вправа 130. Ізоморфні чи аломорфні структури англійських та українських двоскладних дієслівних речень з точки зору місця присудка щодо підмета? Яка з двох мов допускає позиційні варіанти основного словопорядку: **S + P + O**? Зробіть запис цих варіантів у вигляді формул. Наведіть власні приклади речень до формул.

Чи можна вважати функції словопорядку для англійської та української мов різними, а саме: в англійській мові ця функція перш за все граматична, а в українській мові основна функція словопорядку – це експресивна функція або функція актуального членування речення? Наведіть приклади.

Вправа 131. Аналіз двоскладних речень дієслівного типу в англійській та українській мовах виявив між ними аломорфізм за критерієм узгодження / неузгодження присудка з підметом. Доведіть це на наведених прикладах, переклавши їх на українську мову.

Англ.: *My family is now in the country. It was eleven o'clock before the family were all in bed* (Fh. Naray). *The crew of the ship consists of twenty seamen. One by one the crew were helped on board.*

Вправа 132. У якій з порівнюваних мов дієслова, що можуть виконувати функцію зв'язок, численніші й «змістовніші», оскільки поряд з їх основною граматичною функцією вони зберігають певну лексичну своєрідність?

Порівняйте:

Англійська мова

to become famous

to fall lame

to get angry

to grow tired

to keep calm

to go hungry

to turn red

Українська

стати відомим

стати кривим

розсердитися

втомитися

зберігати спокій

залишитися голодним

почервоніти

Вправа 133. При описі структури іменного речення користуються формулою $S + P + X^{n(a, nu)}_c$, де X – іменна частина.

а) Відобразіть структуру українських речень у вигляді формул, з'ясуйте особливості узгодження присудка з підметом.

1. Корови та телята для них альфа і омега всієї премудрості (Ю. Збанацький). 2. Тобі вже одинадцять років, а ти від горшка два вершка (І. Багмут). 3. Чіпка – сам не свій (Панас Мирний). 4. Матяш був на сьомому небі від щастя (В. Собко). 5. Україна – розкішний вінок із рути і барвінку (С.Васильченко). 6. Голос друга здавався чужим. 7. Ліс був березовий. 8. Місто було перебудоване.

б) Перекладіть речення на англійську мову та порівняйте їх. У чому виявляється обмежений характер узгодження присудка з підметом в англійській мові?

Вправа 134. Порівняйте англійські та українські речення.

Англійська мова	Українська мова
1) It was cold. It was noisy. It is difficult.	Було холодно. Було шумно. (Це) важко.
2) The sun is down. The moon is out. Our time is up.	Сіло сонце. Зійшов місяць. Наш час вичерпався.

а) У чому виявляється своєрідність англійських речень першої групи? Чи можна розглядати семантично тотожні українські речення (у другому стовпчику) як

структурно-ізоморфні англійським? До якого типу можна віднести ці українські речення, щодо критерію їх одно-, двоскладності?

б) Що відрізняє англійські речення другої групи з точки зору лексико-семантичної характеристики їх суб'єкта (на відміну від щойно розглянутих іменних речень) та морфологічної характеристики іменної частин? Чи можна у цьому разі говорити про структурний ізоморфізм обох мов? До якого типу двоскладних речень із двох можливих (дієслівного, іменного) належать українські речення за формою їх присудка?

Виведіть структурні формули для англійських та українських речень обох типів та порівняйте їх.

в) Дайте типологічне обґрунтування структурних розбіжностей англійських та українських речень. Зверніть увагу на фіксований порядок слів, що вимагає обов'язкової наявності підмета в англійській мові; морфологічну змістовність форми дієслова-присудка, що імплікує суб'єкт дії в українській мові.

Вправа 135. Згрупуйте односкладні речення за типами їх значень: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові. З'ясуйте морфологічний засіб вираження головного члена у безособових реченнях (безособове дієслово, особове дієслово з безособовим значенням, слово категорії стану, предикативна форма на *-но*, *-то*).

1. Той монастир недавно збудували (Л. Костенко).
2. Холодно надворі було (А.Тесленко). 3. Дивишся і не надивишся, дишеш і не надишешся тим чистим, гарячим і пахучим повітрям (Л. Українка). 4. І раптом повстанців не

стало (І. Ле). 5. Святі ворота взято на ланцюг (Л. Костенко). 6. За що, не знаю, називають хатину в гаї тихим раєм (Т. Шевченко). 7. Але як швидко побіля вогню не бігай – все рівно обпечешся (Гр. Тютюнник) 8. Стою – мов скеля непорушений (П. Тичина). 9. Яшкові не спалося (А. Головка). 10. Надворі стало ясно, хоч голки визбируй (І. Нечуй-Левицький). 11. Весною в селі встають рано (Гр. Тютюнник). 12. А вже світає. Сумно, сумно, сумно благословляється на світ (М. Луків). 13. Дихалося вільно, йшлося по землі легко (Ю. Збанацький). 14. Шукайте цензора в собі (Л. Костенко).

а) Яка з особових форм українського дієслова вказує:

- 1) на узагальнений характер дійової особи;
- 2) на означений характер дійової особи;
- 3) на неозначений характер дійової особи;
- 4) на безособові дії?

б) Визначте структурні моделі наведених вище речень.

в) Наведіть еквівалентні за змістом англійські речення для кожної із структурних моделей односкладних речень української мови.

г) Опишіть англійські речення щодо їх складу, форм підмета та присудка.

г) Назвіть структурні формули англійських речень та порівняйте їх із формулами українських речень.

д) Які явища ізоморфізму та аломорфізму спостерігаються в системі односкладних та двоскладних речень англійської та української мов?

Вправа 136. Прочитайте номінативні речення, визначте їх типи за семантикою (буттєві, описові, оцінні,

називні, спонукальні), визначте засоби вираження їх головного члена. Перекладіть речення на англійську мову, зробіть типологічний аналіз номінативних речень у двох мовах.

1. Сонце! Сонце! Його перші промені вдарили по очерету, по лузі, по плесу. 2. Ранок, морозець. Порипує сніжок. 3. Славнозвісне місто Чигирин. Зелений луг над річкою Тясмин. Неділя. 4. Ах! Який чудесний Коропів хутір! (О. Вишня). 5. А суд, а суд! (Л. Костенко). 6. Ставок... Або Дніпро... Або Ворскла, Псьол, Десна (О. Вишня). 7. А коняка добра! Мужича коняка (О. Вишня).

Вправа 137. Нижче наводяться уривки з повісті Джерома К. Джерома «Трое в човні» та їх переклад на українську мову. Проаналізуйте тексти оригіналу та перекладу щодо структурних типів речень: двоскладних, односкладних; з'ясуйте кількісне співвідношення тих та інших у кожному з текстів; виділіть та згрупуйте типи «дієслівний» та «іменний» у двоскладних реченнях в англійському та українському матеріалі; визначте структурні моделі односкладних речень.

1. One gold morning of a sunny day, I leant against the low stone wall that guarded a little village church, and I smoked, and drank in deep, calm gladness from the sweet, restful scene...

It was a lovely landscape. It was idyllic, poetical, and it inspired me. I felt good and noble. I would come and live here, and never do any more wrong, and lead a blameless, beautiful life and have silver hair when I get old, and all that sort of thing.

Одного золотавого сонячного ранку я притулився до невисокої стіни, що охороняла маленьку сільську церкву, і кутив, з глибокою, тихою радістю насолоджуючись безтурботною картиною.

Чудовий пейзаж! У ньому було щось ідилічне, поетичне, він давав мені натхнення. Я здавався собі добрим і благородним. Мені хотілося тут оселитися, ніколи більше не поводитися погано і вести бездоганне, прекрасне життя; мені хотілося, щоб сивина посріблила мені волосся, коли я постарію, і т.д., і т.д.

2. We wanted that supper.

For five-and-thirty minutes not a sound was heard throughout the length and breadth of that boat, save the clank of cutlery and crockery, and the steady grinding of four sets of molars!...

How good one feels when one is full – how satisfied with ourselves and with the world! People, who have tried it, tell me that a clear conscience makes you very happy and contented: but a full stomach does the business quite as well, and is cheaper, and more easily obtained, one feels so forgiving and generous after a substantial and well-digested meal – so noble-minded, so kindly-hearted.

Ця вечеря була для нас просто необхідною. Протягом тридцяти п'яти хвилин у всьому човні не було чути й звука, крім дзенькоту ножів і посуду та безперервної роботи чотирьох пар щелеп...

Як добре себе відчуваєш, коли наїсися! Яким буваєш задоволеним собою і всім світом! Після ґрунтовної, добре перетравленої страви відчуваєшся такою великодушною, поблажливою, благородною і доброю людиною!

Вправа 138. Знайдіть ускладнені речення, визначте засоби ускладнення (однорідність, відокремлення, вставність, звертання).

Англ.: 1. She had become very drab and unattractive with all the hard work, no doubt (K. S. Prichard). 2. In the morning, however, there was a comforting excitement on leaving the train (E. Kahler). 3. There were tangerines and apples stained with strawberry pink (K. Mansfield). 4. Ah, to be a soldier, Michelangelo, to fight in mortal combat, to kill the enemy with sword and lance, conquer new lands and all their women? That is the life (N. Stone). 5. The light outside had chilled, and threw a chalky whiteness on the river (J. Galsworthy). 6. The weather being dark and piercing cold, he had no great temptation to loiter (Ch. Dickens).

Укр.: 1. Хмара сповзла за річку і зупинилась там, розгорнувши над лісом велетенські вороні крила (Гр. Тютюнник). 2. Привіт тобі, зелений саду, що в затишку колись ховав моє життя, мою відраду і тихо думи навівав (О. Олесь). 3. У печі, розмальованій по комину густою синькою, топилося (Гр. Тютюнник). 4. Там, замість житечка, в теплеє літечко терен зацвів (Г. Чупринка). 5. Я вірю, рідна наша мово, що твоя сила воскресне, що ти розвинешся чудово (Б. Лепкий). 6. По той бік річки, напроти сосни, заходило сонце, пославши на воду од берега й до берега шматок червоного полотна (Гр. Тютюнник). 7. На жаль, козацьке повстання на цей раз не вдалося (Я. Галан).

Які є ізоморфізми та аломорфізми у системі простих ускладнених речень англійської та української мов?

Складні речення в порівнюваних мовах

Вправа 139. Охарактеризуйте семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами складносурядних речень та з'ясуйте засоби їх вираження.

Укр.: 1. Вітерець дмухнув, і забриніли стебельця сіна, забриніла тирса тонко (О. Гончар). 2. Тато одразу розгадав мої хитрощі, і в мене покваснішало на душі (М. Стельмах). 3. Довго не розходились біля хати-читальні, а й потім ще купами стояли біля воріт допізна (А. Головка). 4. Нагорі чулася розмова, проте ніхто не поспішав спускатись в погріб (П. Гуріненко). 5. Чи то праця задавила молодую силу, чи то нудьга невсипуща його з ніг звалила (Т. Шевченко).

Англ.: 1. It was high summer and the hay harvest was almost over (D. H. Lawrence). 2. All the rooms were brightly lighted, but there seemed to be complete silence in the houses (I. Murdoch). 3. You'll either sail this boat correctly or you'll never go out with me again (Th. Dreiser). 4. Brangwen never smoked cigarettes, yet he took the one offered, fumbling painfully with fingers, blushing to the roots of his hair (D. H. Lawrence). 5. Time passed and she came to no conclusion, nor did any opportunities come her way for making a closer study of Mischa (I. Murdoch).

З'ясуйте аломорфні та ізоморфні риси складносурядних речень в англійській та українській мовах.

Вправа 140. Охарактеризуйте семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами складнопідрядних речень та засоби їх вираження. З'ясуйте

ізоморфізми та аломорфізми складнопідрядних речень англійської та української мов.

Укр.: 1. День такий, що жалітися грішно на невдачі, нестачі, біду (А. Чубинський). 2. Мені спочатку навіть здалося, що кружляю на одному місці. 3. І навоювався стільки, що не на одну людську долю вистачило б (Є. Гуцало). 4. Там, де зорі сяють з-за гори, над водою гнуться явори (А. Малишко). 5. Доти чоловік добрий, поки десятицким не стане (Нар. творчість). 6. Е-е, якби на тітку Гафію не розгнівались, то вона б ще не таке розповіла про худібку, за її корови та звички (Є. Гуцало). 7. Оскільки електромотора не було, то динамку крутили руками (Гр. Тютюнник). 8. Щоб уникнути суперечки, Лихошерстний вирішив діяти дипломатично (І. Цюпа). 9. Як не грій гадюку, вона все одно укусить (Нар. творчість). 10. Теплий туман слався по полю і наливав балку по самі вінця, так що дерева потопали в ньому (М. Коцюбинський).

Англ.: 1. What you saw tonight was an ending (I. Murdoch). 2. I dislike what you call his trade (I. Murdoch). 3. That was what I came to find out (J. London). 4. Rosa had the feeling that she was both recognized and expected (I. Murdoch). 5. He watched until the final wisp of smoke had disappeared (E. Caldwell). 6. I could work faster if your irons were only hotter (J. London). 7. No matter how brilliant a physician is, a thing like that will ruin his career (E. Caldwell). 8. And you will find that it is scarcely less of a shock for you because you saw what you expected to see (I. Murdoch). 9. She could hardly hear his voice, so deafening and continuous was the clatter of the waves upon the stones (I. Murdoch).

Вправа 141. Визначте типи речень у фрагменті. Перекладіть його на англійську мову та з'ясуйте ізоморфізми та аломорфізми в синтаксичній організації речень у двох мовах.

Гаї, завітчані в жовті і багряні барви, вигріваються під лагідним осіннім сонцем. Небо високе і синє-синє, без жодної хмаринки, на його пречистому тлі палахкотять дерева, неначе вогнескипи.

Час від часу набіжить вітер, вдарить тугою хвилею по верховіттях, і враз закружляє в повітрі золотаво-багряниста віхола, зашурхотить падолистами.

(І. Цюпа)

Питання для самоперевірки

1. Типологія простого речення; класифікація речень в англійській та українській мовах.
2. Ізоморфізм та аломорфізм односкладних і двоскладних, дієслівних та іменних речень.
3. Типологічна зумовленість структурних розбіжностей у парадигмі англійських та українських речень.
4. Порівняльний аналіз порядку слів в українській та англійській мовах.
5. Ускладнені речення в порівнюваних мовах.
6. Типологія складного речення:
 - порівняльний аналіз складносурядних речень;
 - складнопідрядні речення в англійській та українській мовах;
 - типологічна характеристика підрядних речень у порівнюваних мовах.

Завдання для повторення та контролю

1. Проаналізуйте «типологічний паспорт» англійської та української мов.

Типологічний паспорт «Англійська мова»

1. *Склад граматичних категорій:*

Категорія відмінка (Category of Case):

2 – іменник: загальний (Common), генітив (Genitive).

2 – займенник: називний (Nominative), об'єктний (Objective).

Категорія роду (Category of Gender): граматично не представлена.

Категорія означеності (детермінативності) (Category of Definiteness) – означений, неозначений артиклі.

Категорія числа (Category of Number) – 2: одина, множина.

Категорія способу (Category of Mood) – 6 способів: дійсний (Indicative), умовний (Conditional), умовний I (Subjunctive I), умовний II (Subjunctive II), допустовий (Suppositional), наказовий (Imperative).

Категорія виду (Category of Aspect) – 2: загальний (нетривалий) (Non-Continuous), тривалий (Continuous).

Категорія стану (Category of Voice) – 2: активний (Active), пасивний (Passive).

Категорія часу (Category of Tense) – 3: теперішній, минулий, майбутній.

Категорія часової віднесеності (Category of Correlation) – 2: перфектна (Perfect) / неперфектна (Non-Perfect).

Категорія особи (Category of Person) – 3: морфологічно не виражена.

2. *Словосполучення:*

а) атрибутивні прилягання; переважає препозиція; число типів – 5;

б) об'єктні прилягання; одно-, двовалентні: переважає постпозиція; число типів – 7.

3. Речення: словопорядок **S + P + O**; генітивний словопорядок **N_{gen} + N_c**; переважають двоскладні речення; присудок займає друге місце у реченні; порядок слів фіксований; односкладні речення типологічного значення не мають.

Типологічний паспорт «Українська мова»

1. Склад граматичних категорій:

К а т е г о р і я в і д м і н к а – 7: називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний.

К а т е г о р і я р о д у – 3: чоловічий, жіночий, середній.

К а т е г о р і я ч и с л а – 2: одна, множина.

К а т е г о р і я о з н а ч е н о с т і (детермінативності) – граматично не представлена.

К а т е г о р і я с п о с о б у – 3: дійсний, умовний, наказовий способи.

К а т е г о р і я в и д у – 2: недоконаний, доконаний.

К а т е г о р і я с т а н у – 3: активний (дійсний), зворотно-середній, пасивний.

К а т е г о р і я ч а с у – 3: теперішній, минулий, майбутній.

К а т е г о р і я о с о б и – 3: 1-ша, 2-га, 3-тя особа однини і множини.

2. Словосполучення:

а) атрибутивні – узгодження в числі, роді, відмінку; в атрибутивних словосполученнях переважає препозиція; число типів – 4;

б) об'єктні - керування; одно-, двовалентні; переважає постпозиція; число типів – 5.

3. **Речення:** словопорядок вільний з перевагою прямого **S + P + O**, генітивний словопорядок **N + N_{gen}**; наявність двоскладних та односкладних речень з перевагою перших; присудок займає друге місце у стверджувальних реченнях і перше – у питальних.

2. **Перекладіть речення на українську мову. Зробіть порівняльний 1) морфологічний аналіз частин мови і 2) синтаксичний розбір речень в оригіналі та перекладі. Визначте ізоморфні та аломорфні морфологічні й синтаксичні явища в англійській та українській мовах.**

1. It was a mistake to take Lola there, I knew it the moment we alighted from the train at the small country station (G. Greene). 2. There was the Town Hall, but they had built a new cinema with a Moorish dome and a café (G. Greene). 3. The baby had on a white flannel gown and a blue woolen jacket, and her dark, fine hair was brushed up into a funny little peak (K. Mansfield). 4. In fact, she longed to tell them how delightful they were, and what a decorative group they made, how they seemed to set one another off and how they reminded her of a play by Tchekof! (K. Mansfield). 5. Mrs. Mooney glanced instinctively at the little gilt clock on the mantelpiece as soon as she had become aware through her reverie that the bells of George's Church had stopped ringing (J. Joyce). 6. Coming back, he walked through the barroom, where people waiting for the train were drinking (E. Hemingway). 7. They didn't understand that in a way he was the best of them, the gamest, and the one who was having the most trouble and taking it better than anybody else (W. Saroyan). 8. We had us two or three more drinks while they talked about the major things that come to pass for them in the past ten years (R. Carver). 9. By that time, she'd been gone so long I didn't

know if she was going to come back (R. Carver). 10. They saluted coldly; and the lover's eyes rested for a second or two on a thick bulldog face and a pair of thick short arms (J. Joyce).

3. Наведіть приклади ізоморфізмів та аломорфізмів на морфологічному та синтаксичному рівнях в англійській та українській мовах. Зіставте їх із відповідними явищами в німецькій (французькій, іспанській) мові.

4. Охарактеризуйте морфологічний тип англійської (української) мови та наведіть приклади прояву інших типів у англійській (українській) мові. Порівняйте його з типом німецької (французької, іспанської) мови.

5. Наведіть приклади типових граматичних помилок у перекладі на англійську мову, зумовлених інтерференцією української мови; поясніть їх з погляду порівняльного типологічного аналізу.

6. Виберіть правильну відповідь:

1. Contrastive grammar investigates:

- a) the grammatical and lexical system of the languages;
- b) the morphological and syntactic levels in the contrasted languages;
- c) the morphological systems of the languages;
- d) similar and divergent syntactic phenomena in the contrasted languages.

2. The common Indo-European origin of English and Ukrainian conditions the existence of:

- a) isomorphic features in both languages;
- b) allomorphic features of two languages.

3. In Ukrainian the grammatical function of a word in the sentence is expressed by means of:
- a) auxiliary words;
 - b) word order;
 - c) inflexions;
 - d) inflexions and word order.
4. English is:
- a) an analytical language;
 - b) a synthetic language;
 - c) neither analytical nor synthetic.
5. The part-of-speech division in the contrasted languages is their:
- a) isomorphic feature;
 - b) allomorphic feature.
6. The grammatical category of number is:
- a) absent in English;
 - b) represented by the opposition of singular :: double :: plural in English and Ukrainian;
 - c) represented by the plural number form in English and Ukrainian;
 - d) represented by the opposition of singular :: plural in English and Ukrainian.
7. The grammatical category of gender is present:
- a) in the system of both Ukrainian and English nouns;
 - b) in all English parts of speech;
 - c) in Ukrainian parts of speech;
 - d) neither in Ukrainian nor English.
8. ... have the grammatical category of definiteness / indefiniteness.
- a) English nouns;
 - b) all English nominal parts of speech;
 - c) Ukrainian nouns;
 - d) both English and Ukrainian nouns.

9. The category of animateness / inanimateness is grammatically explicit in:
- a) both languages;
 - b) Ukrainian nouns;
 - c) English nouns;
 - d) neither of the contrasted languages.
10. Both English and Ukrainian verbs have isomorphic categories of:
- a) aspect and voice;
 - b) gender;
 - c) person;
 - d) tense, aspect, mood, voice.
11. The grammatical category of correlation (phase) is:
- a) isomorphic for English and Ukrainian verbs;
 - b) allomorphic for Ukrainian verbs;
 - c) allomorphic for English verbs;
 - d) isomorphic for Indo-European languages.
12. The category of degree of quality in the system of adjectives is:
- a) an isomorphic category for English and Ukrainian;
 - b) allomorphic for English;
 - c) allomorphic for Ukrainian;
 - d) absent in the contrasted languages.
13. Numerals have number, case and gender distinctions in:
- a) Ukrainian;
 - b) English.
14. Is there any isomorphism in the structure and classes of English and Ukrainian pronouns?
- a) no, there is not;
 - b) yes, there is.
15. All the parts of the sentence in English and Ukrainian have some ... lexico-grammatical nature and functional meaning.
- a) isomorphism;
 - b) allomorphism.

16. Agreement is the main way of expressing syntactic relations in:

- a) English;
- b) English and Ukrainian;
- c) neither of the contrasted languages;
- d) Ukrainian.

17. Adjoinment is the dominant way of expressing syntactic relations:

- a) both in English and Ukrainian;
- b) in Ukrainian;
- c) in English;
- d) neither in English nor in Ukrainian.

18. The formal subject is:

- a) an isomorphic feature of English and Ukrainian;
- b) an allomorphic feature of English;
- c) an allomorphic feature of Ukrainian.

19. The main difference in the system of English and Ukrainian verbs exists in:

- a) finite forms of the verb;
- b) non-finite forms of the verb;
- c) both finite and non-finite forms of the verb;
- d) neither finite forms nor verbals.

20. In Ukrainian the category of aspect is represented through the opposition of:

- a) доконаний :: недоконаний вид;
- b) перфект :: неперфект;
- c) тривалий :: нетривалий вид;
- d) дійсний :: пасивний стан.

Питання до заліку з порівняльної граматики англійської та української мов

1. Contrastive grammar as a branch of typology.
2. Object, aims and notions of the contrastive grammar.
3. Methods of typological investigation at the morphological and syntactical levels.
4. Connection of the contrastive grammar with other linguistic sciences.
5. Contrastive grammar and translation.
6. Factors facilitating the typological study of grammar of English and Ukrainian.
7. Typological features of the morphological systems of the contrasted languages.
8. Isomorphism and allomorphy in the morphemic structure of English and Ukrainian words.
9. Criteria for part-of-speech comparison in English and Ukrainian.
10. The category of number in the system of English and Ukrainian nouns.
11. Contrastive analysis of the category of case in the languages under investigation.
12. The grammatical category of gender in English and Ukrainian.
13. Categories of definiteness / indefiniteness, animateness/ inanimateness in the contrasted languages.
14. The adjective via typological investigation.
15. The category of degree of quality.
16. Typological characteristics of English and Ukrainian pronouns.
17. Contrastive analysis of numerals in English and Ukrainian.
18. Typology of adverb in English and Ukrainian.

19. Contrastive analysis of statives in the languages under investigation.
20. Typological characteristics of prepositions.
21. Typology of conjunctions.
22. Particles in English vs. Ukrainian.
23. Interjections in English vs. Ukrainian.
24. The category of modality in the contrasted languages.
25. Isomorphic and allomorphic classes of verbs in the languages under investigation.
26. The category of tense in English and Ukrainian.
27. The category of voice in the contrasted languages.
28. Contrastive analysis of the category of mood in the languages under investigation.
29. Allomorphic categories of verb in the contrasted languages.
30. The categories of person and number in the verb system in English and Ukrainian.
31. Syntactic level as a level of typological investigation.
32. Contrastive analysis of syntactic relations and connections in English and Ukrainian.
33. Typology of the word group in the languages under investigation.
34. The sentence as an object of typological analysis.
35. Typological characteristics of the simple sentence in English vs. Ukrainian.
36. Contrastive analysis of the main parts of the sentence.
37. Secondary parts of the sentence in the languages under investigation.
38. The detached secondary parts of the sentence in English vs. Ukrainian.
39. The composite sentence in the contrasted languages.
40. Typology of supersyntactic units in English and Ukrainian.

Тематика курсових робіт

1. Морфологічна класифікація мов: історія й місце в сучасній типології.
2. Типологія граматичних категорій в англійській та українській мовах.
3. Загальноісторичні та типологічні особливості креольських та піджин мов.
4. Морфологічна структура слів (іменника, прикметника, дієслова, прислівника, числівника) в англійській та українській мовах.
5. Аналітизм та синтетизм як дві основні тенденції в розвитку граматичної будови англійської (української) мови.
6. Типологія частин мови в англійській та українській мовах.
7. Порівняльна морфологія (синтаксис) англійської, української та німецької мов.
8. Типологічний аналіз засобів вираження кількості в англійській та українській мовах.
9. Кількісно-якісні відношення у мовних картинах світу (на матеріалі англійської та української мов).
10. Прагматичні аспекти висловлювання (на матеріалі англійської та української мов).
11. Теорія функціонально-семантичних полів у типологічному зіставленні мов.
12. Місце когнітивно-дискурсивної парадигми в типологічному зіставленні мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко Т.В. Стислий курс англійської мови: навч. посіб. К.: Київський ун-т, 2015. 122 с.
2. Євтушенко Н. І. Порівняльна граматики англійської та української мов: другорядні члени речення : навч. посібник : в 2 ч. Ч. 2. Маріуполь : ГВУЗ "ПДТУ", 2020. 235 с.
3. Карамішева І. Д. Контрастивна граматики англійської та української мов. 3-тє вид. підручник для ВНЗ. Вінниця: Нова Книга, 2017. 336 с.
4. Любчук Н.В. Зіставна граматики німецької та української мов. Київ: Київський ун-т, 2011. 161 с.
5. Ніконова В. Г. Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови (з вправами): навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2018. 360 с.
6. Садовнікова О.П. Синтаксис. Словосполучення. Просте речення : конспект лекцій з дисципліни «Сучасна українська мова» для студ. спец. 6.030507 «Переклад» ден. форми навч. Суми : СумДУ, 2012. 80 с.
7. Сучасна українська мова. Морфологія : підручник / Мойсієно А.К., Алексієнко Л.А., Зубань О.М. Козленко І.В.; за ред. Мойсієнко А.К. Київ : Знання, 2013. 524 с.
8. Сучасна українська мова. Синтаксис : підручник / Мойсієно А.К., Арібжанова І.М., Коломийцева В.В.; за ред. Мойсієнко А.К. Київ : Знання, 2013. 238 с.
9. Харитонов І.К. Теоретична граматики сучасної англійської мови : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2008. 352 с.
10. Числівник англійської мови : навч. посіб. / С.О. Швачко, С.В. Баранова, І.К. Кобякова та ін. Суми : СумДУ, 2010. 171 с.

11. Alexeyeva I. O. Theoretical grammar course of modern English. Vinnytsya: Nova Knyha Publishers, 2007. 328 с.

http://lib.sumdu.edu.ua/library/DocDescription?doc_id=149256

12. Baranova S. V. An Outline of English Morphology : lecture notes for students of specialty 035 "Philology" of full-time course of study. Sumy : Sumy State University, 2017. 65 p.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Александрова В.Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові : автореферат ... к.філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2008. 20 с.

Аполонова Л.А. Мітигація перлокутивного впливу директивних мовленнєвих актів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 46, Том 1. С. 8–12. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-1.2>

Арібжанова І. Принципи моделювання простого речення. *Українське мовознавство : міжвідомчий науковий збірник*. 2014. Вип. 44. С.42–49.

Білоусенко, П. І., Бойко, Л. П., & Тернова, А. І. (2021). Історія формування іменників pluralia tantum із суфіксом -ки. *Мова. Література. Фольклор*, (1), 27–37. <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2021-1-4>

Бойко Ю.П. Англійське складнопідрядне речення : структурно-семантичний, когнітивний та функціональний аспекти : автореферат д-р філол. наук. : 10.02.04 «Германські мови». Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2013. 40 с.

Браташ О. Односкладні речення. Їхні стилістичні особливості. Синонімія двоскладних та різних видів односкладних речень. *Педагогічна думка*. 2015. № 3. С. 33-37.

Буренко Т.М. Маскулінність як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 47, Том 1. С. 39–41. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.47-1.10>

Горбач Н., Иванова И., Кальченко Т. Наклонение и модальность в английском языке. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. Вип 37, том 1, 2021. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/37-1-18>

Грипас О.Ю. Типологія асоціативних зв'язків у компаративних конструкціях. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 45, Том 1. С. 11–14. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.45-1.3>

Грозян Н.Ф. Категорія другорядних членів речення на тлі формально-синтаксичної та смантико-синтаксичної структур речення : автореферат ... д-ра філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Луцьк: Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. 36 с.

Данилович О. Д. Сполучуваність прикметників з іменниками в сучасній англійській мові (на матеріалі публіцистичного, наукового та художнього стилів) : автореферат... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2011. 20 с.

Дишлева С.М. Типологічна своєрідність та комунікативна репрезентація питальних висловлювань англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 49, Том 1. С. 50–53.

<https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.49-1.12>

Кобякова, И.К. Лингво-когнитивный модус английских квантитативных слов. *Problems of combination of individualization and unification in language systems within modern communicative trends*. London: GISAP, 2014. P. 36-40.

Ковтун О.В. Контрастивна граматика оцінки: проблеми тлумачення ключових термінів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71) № 4 Ч. 2. С. 150–156. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-2/25>

Колпакова Г.Ю. Типологія сталих дієслівно-іменникових словосполучень та монолексемних корелятивів у сучасній англійській мові автореферат... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2013. 20 с.

Лангенбах М.О. Сполучуваність іменників української мови (глибинний семантико-синтаксичний аналіз) : автореферат... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Київ : Київський нац. ун-т, ім. Т. Шевченка, 2012. 20 с. Мамедова, А. І., & Курохтіна, А. М. (2020). Модальність у текстах німецьких анекдотів. *Нова філологія*, 1(80), 346–350. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-1-51>

Марчук О. Порівняльні сполучники і модальні частки в сучасній українській мові. *Актуальні питання гуманітарних наук. Сер. Мовознавство. Літературознавство*. Вип 35, Том 3, 2021. С. 169–173. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-3-24>

Михайленко, В. В. (2020). Зчитування невизначених квантифікаторів. *Мова. Література. Фольклор*, 1(1), 186–192. <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-27>

Михайленко, В. В. (2019). Маскулінізація українських фемінітивів в англійському перекладі. *Нова*

філологія, (78), 36–40. вилучено із <http://www.novafilolohiia.zp.ua/index.php/new-philology/article/view/33>

Паук М.М. Функції частки *i* в українських прислів'ях з обмежувальним компонентом. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2021, № 49, том 1. С. 157–161. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-8-28>

Пестушко, А. В., & Гончарова, В. Б. (2021). Дослідження типології морфем в англійській та українській мовах. *Нова філологія*, (82), 205–209. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-33>

Ричагівська Ю., Шкарбан Т. Порядок частин і компонентів у складнопідрядних багатоконпонентних реченнях поетичного мовлення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 35, том 8, 2021. С. 175–180. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-8-28>

Рябуха Т.В., Куликова Л.А. Граматичні зміни в сучасній англійській мові. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71), № 4, Ч. 1, 2021 С. 231–235. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/39>

Салехова, С. В. Особливості текстової парадигми прийменників у науково-технічному дискурсі. *Філологічні трактати*. 2014. Т.6, №3. С. 89–94.

Словотвірні тири іменників *pluralia tantum* у давній русько-українській мові XI–XIII ст./ П.І. Білоусенко, Л.П. Бойко. *Філологічні трактати*. 2017. Т.9, № 2. С.13–19

Стрига, Е. В. (2021). Використання фразових дієслів в англійській мові. *Нова філологія*, (82), 267–271. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-43>

Топчий Л.М. До питання про приєднування як різновид синтаксичного зв'язку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 45,

Том 1. С. 81–84. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.45-1.20>

Чубань Т.В., Кардаш Л.В. Префікси відіменних дієслів із граматичною функцією. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2021, № 47, том 2. С. 146–149. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.47-2.33>

Швачко, С.А. Семантические девиации нумеральных слов. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В. А. Глуценка.* Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2015. Вип.1. С.134–140.

Швачко С.А. Эпидигматический модус английских квантитативных единиц : монография. Palmarium Academic Publishing, 2014. 74 с.

Швец, Т. А., & Швец, О. В. (2021). Специфіка вербалізації категорії означеності/неозначеності засобами сучасної німецької мови. *Нова філологія*, (82), 338–343. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-54>

Шпить О. Б. Граматика і семантика займенника в українській мові XVI-XVII століть : автореферат... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 20 с.

Шухова, О. (2019). Квантитативні характеристики порядку слів у сучасній українській діловій мові (на матеріалі простих двоскладних речень). *Мова. Література. Фольклор*, (1), 92–98. вилучено із <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/philology/article/view/449>

Яровенко Л.С., Болдирева Л.С. Особливості передачі герундія та герундіальних комплексів у перекладі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* Том 32 (71), № 1, Ч. 2, 2021. С. 301–307.

Shumenko O.A., Inshyma N., Kashenko P. &

Kostriukova V. Functional and Semantic Features of Composed Adjectives in English (Based on the Artistic Material of English Discourse). *Філологічні трактати*. 2018. Т.10, № 3. С. 82–91. DOI: 10.21272/Ftrk.2018.10(3)-13.

Svachko S.O., Kobyakova I.K., Baranova S.V., Yemelyanova O.V & Shumenko O.A. Verbal-and-Creative Tendencies of Denumeral Formations. *British Journal of Science, Education and Culture*. No.1. (5). Vol. I. London: London University Press, 2014. P. 147–152.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

артикуль 23

вигук 63

герундій 57

дієприкметник 54

дієприслівник 55

дієслово 43

займенник 34

іменник 11

інфінітив 56

категорія

- виду 46
- відмінка 15
- означеності 22, 87
- особи 46, 54
- роду 21, 54
- способу 54
- стану 51
- ступеня якості 30
- часової віднесеності 49
- часу 50
- числа 13, 54

керування 69

модальність 64

морфема 8

неособові форми 43

прийменник 59

прикметник 25

прилягання 69

прислівник 39

речення 91

- двоскладне 95
- дієслівне 96
- номінативне 97
- односкладне 98
- просте 91
- складне 103
- ускладнене 102

синтаксичний зв'язок 74

слова категорії стану 41

словосполучення 77

- атрибутивні 72
- об'єктні 85

сполучник 64

узгодження 69

частка 66

члени речення 84

- головні 84
- другорядні 84

Електронне навчальне видання

Баранова Світлана Володимирівна

**Практикум із порівняльної граматики
англійської та української мов**

Навчальний посібник

Друге видання, перероблене та доповнене

Редактор С. В. Баранова
Комп'ютерне верстання С. В. Баранової

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 7,26. Обл.-вид. арк. 4,98.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007